

Branko Ostajmer

*(Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest
Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod)*

Vladimir Geiger

(Hrvatski institut za povijest, Zagreb)

DOBROTVORNA DJELATNOST ĐAKOVAČKIH DRUŠTAVA I USTANOVA TIJEKOM PRVOGA SVJETSKOG RATA

UDK: 061.2(497.5 Đakovo)“1914/1918”

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 22. 5. 2014.

U prilogu se na temelju literature, novinstva te objavljenih i neobjavljenih izvora obrađuje dobrotvorna djelatnost đakovačkih društava, ustanova te pojedinaca tijekom Prvoga svjetskog rata. Suprotno početnim predviđanjima, rat je potrajao iznimno dugo i odnio mnogo žrtava, ostavljajući pritom i brojnu siročad, invalide te izgladnjele. Kako bi se pomoglo onima koji su bili najteže ugroženi ratom i njegovim posljedicama, diljem Austro-Ugarske Monarhije pokreću se brojne inicijative kojima su nositelji u prvom redu bile razne razine vlasti te dobrotvorna društva. Izuzetak nije bilo ni Đakovo, čiji su stanovnici u okviru svojih mogućnosti nastojali olakšati život vojnicima na bojištu, ali i raznim drugim skupinama kojima je svaka pomoć bila dragocjena.

Ključne riječi: Đakovo, Đakovština, Prvi svjetski rat, dobrotvorna društva, Crveni križ, đakovačke škole

U hrvatskoj je historiografiji sve donedavno izostalo sustavno istraživanje povijesti Hrvatske u vrijeme Prvoga svjetskog rata (1914.–1918.). Također, i istraživanje povijesti Đakova i Đakovštine u vrijeme Prvoga svjetskog rata i neposrednog poraća, izuzmemo li ranije isključivo memoarsko ili tek usputno spominjanje nekih događaja i osoba u hrvatskoj historiografiji te zavičajnoj

historiografiji i publicistici, rezultiralo je s nekoliko manjih, ali i opsežnijih priloga, objavljenih pretežno u posljednje vrijeme.¹

Dugotrajan rat, za koji Austro-Ugarska Monarhija, kao i druge zaraćene strane, nije bila dovoljno pripremljena, teško se odrazio na gotovo cjelokupno stanovništvo podunavskoga carstva, a najteže je, dakako, bilo vojnicima koji nisu bili izloženi samo ratnim djelovanjima, već su često trpjeli i od hladnoće, vlage te bili nedostatno opskrbljeni hranom, duhanom i drugim potreštinama. Prikupljanje pomoći vojnicima na ratištima, i u različitim odjevnim predmetima i u živežnim namirnicama, bilo je organizirano i provedeno kroz mnogobrojne dobrotvorne akcije vlasti, društava, ustanova i pojedinaca u svim dijelovima Austro-Ugarske Monarhije, pa tako i na području Đakova i Đakovštine.

U hrvatskoj historiografiji prevladava mišljenje da je izbijanjem Prvoga svjetskog rata u potpunosti prestao rad svih društava izuzev Crvenog križa, ali je prisutno i mišljenje da rat nije prekinuo rad većine građanskih društava u Hrvatskoj, te je usmjerio njihovo djelovanje na dobrotvorni rad u korist ranjenika, žena i djece mobiliziranih vojnika i ostalih ratnih stradalnika.²

¹ Usp. Ivt [Ivan Tomac], "Krvava jesen 1918. godine u Trnavi", *Slavonski narodni kalendar Čiča Grge Grgina 1979* (Slavonski Brod, 1978), 57-62. ili Ivan Tomac, "1918. godina u Trnavi", u: *Dvjesto godina Osnovne škole u Trnavi 1786-1986.*, ur. Dragan Čugalj, Nikola Biljan, Josip Lukačević (Trnava, 1988), 39-48. ili IVT [Ivan Tomac], "Krvava jesen 1918. godine u Trnavi", *Slavonski narodni kalendar Čiča Grge Grgina 2001.* (Slavonski Brod, 2000), 81-86. ili Mato Lukačević, *Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti* (Trnava, 2011), 115-124. [poglavlje: "Prvi svjetski rat"]; Krešimir Pavić, "Osnivanje Crvenog križa u Đakovu", *Đakovački vezovi. Prigodna revija 1988* (Đakovo, 1988), 29-31; Aleksandar S. Jovanović, *Iščupani koreni Velikog Nabrđa* (Beograd, 2003), 45-49 [poglavlje: "Svetski rat"]; Antun Dević i Frok Zefiq, *Župa Vuka* (Vuka, 2006), 85 [poglavlje: "Spomenik poginulima u Prvom svjetskom ratu"]; Tomo Šalić, "Đurdanci u prostoru i vremenu", u: Tomo Šalić i Adam Pavić, *Đurdanci kod Đakova* (Đakovo, 2006), 62-64 [poglavlje: "Prvi svjetski rat"]; Vladimir Geiger, "Aprovizacijska doznačnica općine trgovišta Đakovo iz 1917. godine", *41. Đakovački vezovi. Prigodna revija* (Đakovo, 2007), 69; Vladimir Geiger, "O nekim popisima poginulih, nestalih i od posljedica rata preminulih vojnika iz Đakova i Đakovštine u Prvom svjetskom ratu", *Zbornik Muzeja Đakovštine 9* (2009), 85-102; Branko Ostajmer i Vladimir Geiger, "Bolnica Crvenog križa u Đakovu 1914.-1917.", *47. Đakovački vezovi. Prigodna revija* (Đakovo, 2013), 60-63; Vladimir Geiger, "Kenotaph. Der gefallenen, verschwundenen und an den Nachwirkungen des Krieges verstorbenen Soldaten aus dem slawonischen Dorf Krndija im Ersten Weltkrieg", *Fenster* (Sremski Karlovci), br. 14 (oktobar 2013), 25-27; Vladimir Geiger, "Skica za povijest Đakova i Đakovštine u vrijeme Države Slovenaca, Hrvata i Srba, 29. listopada – 1. prosinca 1918.", *Zbornik Muzeja Đakovštine 11* (2013), 7-84; Branko Ostajmer, "Upisi ratnog zajma u Đakovu i Đakovštini 1914.-1918.", *Zbornik Muzeja Đakovštine 11* (2013), 85-138; Branko Ostajmer i Vladimir Geiger, "Spomenici – kenotafi poginulim, nestalim i od posljedica rata preminulim vojnicima iz Đakova i Đakovštine u Prvom svjetskom ratu", *Zbornik Muzeja Đakovštine 11* (2013), 139-156.

² Usp. Vijoleta Herman Kaurić, *Za naše junake... Rad dobrotvornih humanitarnih društava u gradu Zagrebu 1914.-1918.*, neobjavljena doktorska disertacija, Filozofski fakultet u Zagrebu (Zagreb, 2007); Vijoleta Herman Kaurić, "Koliko je društava djelovalo u Zagrebu za vrijeme

Naime, hrvatski ban Ivan barun Skerlec Lomnički (Skerlec de Lomnicza) naredbom od 27. srpnja 1914. u potpunosti je do daljnjega zabranio rad svih društava kojima je Zemaljska vlada bila odobrila pravila, a bilo je ujedno zabranjeno osnivanje novih društava ili društvenih podružnica. Također je zabranjeno bilo sazivanje i održavanje skupština svih vrsta (godišnje skupštine, sjednice odbora ili ravnateljstva), kao i sudjelovanje na njima. Međutim, naredba je ostavljala i mogućnost iznimki, jer je ban Skerlec u dogovoru s Vojnim zapovjedništvom u Zagrebu, a uz preporuku županijske ili gradske oblasti, mogao dozvoliti nastavak djelovanja pojedinim društvima. Ban Skerlec je vladinim povjerenicima 22. rujna 1914. dopustio da samostalno odobravaju rad dobrotvornim društvima za podupiranje i prehranu djece, te potpornim društvima za slučaj bolesti ili smrti. Do toga je došlo zbog velikog broja molbi različitih društava koja su uglavnom navodila da imaju namjeru pomagati svojim mobiliziranim članovima i njihovim obiteljima.³

Društveni život grada Đakova doživljava svoj procvat početkom 20. stoljeća. Osnivači i članovi različitih đakovačkih društava bili su u prvom redu obrtnici, trgovci, zemljoradnici, činovnici, svećenici i drugi, različite nacionalne/etničke pripadnosti i različitih političkih usmjerenja. Društveni život u Đakovu poprima u tom razdoblju oblike kakve je imao i u drugim manjim gradovima i trgovištima Austro-Ugarske Monarhije. Najbrojnija su bila gospodarska, kulturna i dobrotvorna društva.⁴

Prvoga svjetskog rata”, *Historijski zbornik* LXII/2 (2009), 427-463; Vijoleta Herman Kaurić, “Ozračje dobrotvornih priredbi održanih u Zagrebu tijekom Prvoga svjetskog rata”, u: *Godina 1918. Prethodnice, zbivanja, posljedice. Zbornik radova*, ur. Zlatko Matijević (Zagreb, 2010), 49-71; Vijoleta Herman Kaurić, “Za našu južnu vojsku. Rodoljubne akcije za talijansko ratište provedene u Zagrebu 1915. i 1916.”, u: *Feldmaršal Svetozar barun Borojević od Bojne (1856.-1920.). Zbornik radova*, ur. Marino Manin (Zagreb, 2011), 101-115; Vijoleta Herman Kaurić, “Domoljubni predmeti Prvoga svjetskoga rata u dobrotvorne svrhe: ratni znakovi, plakete, medalje i značke”, *Numizmatičke vijesti* LV/66 (2013), 174-188.

³ “Naredba bana kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije od 27. srpnja 1914. broj 4232/Pr. o ograničenju ustrojenja i djelovanja društava”, *Narodne novine* (Zagreb), god. LXXX., br. 170 (27. VII. 1914), 3; *Zbirka zakona i naredaba, koje su u svezi s ratom izdane u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji* (Zagreb, 1915), 57-58; Herman Kaurić, *Za naše junake*, 53-54; Herman Kaurić, “Koliko je društava”, 434-435; Herman Kaurić, “Ozračje”, 50-51; Božica Anić i Vesna Peršić Kovač, “Prilog poznavanju djelatnosti društava u Koprivnici uoči i tijekom Prvog svjetskog rata”, *Podravina* XI/21 (2012), 61.

⁴ Pravila većine đakovačkih i đakovštinskih društava koja su djelovala potkraj 19. i početkom 20. stoljeća sačuvana su u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu. Usp. *Pravila društava 1845.-1945. Tematski vodič*, ur. Slavica Pleše (Zagreb, 2000). Samo manji broj društava objavio je svoja pravila ili su kasnije bila objavljena. No, u Hrvatskom državnom arhivu, od đakovačkih društava koja su djelovala tijekom Prvoga svjetskog rata, nisu sačuvana pravila i popratni spisi Društva Crvenog križa, Katoličkog dobrotvornog gospojinskog društva i Udruženja gospođa za skrb i prehranu.

Najznačajniji izvor podataka o dobrotvornim društvima Đakova i njihovoj djelatnosti, kao i o dobrotvornoj djelatnosti Đakovačko-bosanske i Srijemske biskupije, Družbe sestara sv. Križa te školske mladeži tijekom Prvoga svjetskog rata, malobrojni su članci⁵ objavljeni u onodobnom tisku.⁶ Nezaobilazan i vrijedan su izvor i školska godišnja izvješća objavljuvana u vrijeme rata.⁷ Najopsežniji i najvažniji podatci su oni koje je, za godine 1914., 1915. i 1916., sakupio tajnik Kotarskoga ratno-pripomoćnog ureda u Đakovu dr. Franjo Higy Mandić, o kojem će kasnije biti više riječi. Vjerodostojnost sakupljenih podataka potvrdila je i kotarska oblast u Đakovu, te su kao izvješće objavljeni najvjerojatnije potkraj 1916. ili početkom 1917., u *Odlomku iz dje-*

⁵ Usp. "Naš biskup za Crveni križ i za siromašne obitelji vojnih obveznika pozvanih u boj", *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske* (Đakovo), god. XLII, br. 15 (15. VIII. 1914), 132; "Bolnica Crvenog križa u sjemeništu", *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske* (Đakovo), god. XLII., br. 20-21 (15. XI. 1914), 181; A., "Božićno drveće u bolnici 'Crvenog križa'", *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske* (Đakovo), god. XLII., br. 24 (31. XII. 1914), 206; "Im Spitale der Filiale des Roten Kreuzes in Djakovo", *Die Drau* (Osijek), god. XLVIII., br. 8 (12. I. 1915), 3; Rikard Hafner-Lahorski, "Bolnica 'Crvenog križa' u Djakovu", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XIV, br. 12 (16. I. 1915), 2-3; "Rotes Kreuzspital in Djakovo", *Die Drau* (Osijek), god. XLVIII., br. 13 (18. I. 1915), 5; "Dobrotvorni koncert više pučke škole u Djakovu", *Ilustrovani list* (Zagreb), god. III, br. 13 (25. III. 1916), 292; "Đakovački biskup dr. Ivan Krapac", *Ilustrovani list* (Zagreb), god. III, br. 31 (29. VII. 1916), 722-723; "Bolnica 'Crvenog križa' u Đakovu", *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske* (Đakovo), god. XLV., br. 10 (31. V. 1917), 80; "Zabava u korist hercegovačke siročadi u Velikoj Kopanici", *Ilustrovani list* (Zagreb), god. V, br. 25 (27. VII. 1918), 386-387; "Mali Dalmatinci na prehrani u Gorjanima i Tomašancima u slavonskoj nošnji", *Ilustrovane novosti* (Zagreb) god. I, br. 28 (25. VIII. 1918), 12; "Iz Djakova i okolice – † Mica Švarcmajer rođ. Begović", *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4 (1. XII. 1918), 3; M. L., "U spomen gdje Mice Švarcmajer", *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 7 (22. XII. 1918), 1; M. L., "U spomen gdje Mice Švarcmajer", *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 8 (29. XII. 1918), 1.

⁶ Do početka Prvoga svjetskog rata u Đakovu su izlazile dvoje novine, *Đakovačke hrvatske pučke novine*, koje su obustavljene odmah na početku rata (posljednji je broj bio tiskan 25. srpnja 1914.), i *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske*, koji je tiskan i tijekom rata. No, sve do raspada Austro-Ugarske Monarhije i završetka Prvoga svjetskog rata, točnije do potkraj listopada/početka studenoga 1918. nije u Đakovu postojalo ni jedno političko glasilo. Usp. Krešimir Pavić, "Đakovačke novine prije Prvog svjetskog rata", *Đakovački vezovi. Prigodna revija 1975* (Đakovo, 1975), 11; Krešimir Pavić, "Đakovačko novinstvo 1918.-1928.", *Đakovački vezovi. Prigodna revija 1981* (Đakovo, 1981), 38; Krešimir Pavić, *Povijest đakovačkih tiskara* (Đakovo, 1987), 65.

⁷ *Izviješće niže pučke škole i samostanske više škole "Sestara Svetog Križa" koncem školske godine 1914.-1915.*, (Đakovo, 1915) [poglavljja: "b) Visoke naredbe i važniji dopisi", "Stipendije, zaklade i darovi"]; *Izviještaj Više pučke (gradjanske) škole realnog smjera u Djakovu koncem školske godine 1915.-1916.* [Đakovo, 1916] [poglavljje: "I. Rad više p. škole i njenoga učiteljstva za ratnu pripomoć"]; *Izviještaj Više pučke škole realnog smjera u Djakovu koncem školske godine 1917.-1918.*, [Đakovo, 1918] [poglavljja: "II. Rad učiteljstva i škol. mladeži u ratne pripomoćne svrhe", "III. Školske vijesti A. Ljetopis škole"].

la *Zlatna knjiga naroda hrvatskoga*, promidžbenom arku knjige koja stjecajem okolnosti nije objavljena.⁸

No, unatoč malobrojnima i nedostatnim izvorima i podatcima u onodobnom tisku, te ustvari nepostojanju arhivske i muzejske dokumentacije i drugog gradiva, moguće je na osnovu dostupnih i poznatih podataka, pružiti poprilično dobru i točnu sliku o dobrotvornim društvima Đakova i njihovoj djelatnosti u vrijeme Prvoga svjetskog rata.

Prema svim pokazateljima, tijekom ratnih godina većina đakovačkih društava obustavila je i potpuno pasivizirala svoj rad,⁹ a ponajprije su to učinila ona društva u kojima je članstvo bilo muško ili pretežito muško. Izuzetak su bili Dobrovoljno vatrogasno društvo, koje je s preostalim i u vojsku nemoobiliziranim članstvom preuzelo redarstvenu službu u Đakovu,¹⁰ te nekoliko

⁸ Usp. [Franjo] H.[igy] Mandić, "Trgovište Đakovo", u: *Odlomak iz djela Zlatna knjiga naroda hrvatskoga*, s. I., s. a., 14-16.

⁹ "Društvene vijesti - Glavna skupština 'Hrv. Sokola'", *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 3 (24. XI. 1918), 5; *Spomen-spis Sokolskog društva u Đakovu 1906.-1926.* [Đakovo, 1926], 11, 31; [Franjo Lukić], *Historijat đakovačkih obrtnika. Spomenica povodom 25-godišnjice osnutka mjesne organizacije Saveza hrvatskih obrtnika u Đakovu* (Đakovo, 1937), 8; Mato Horvat, *Spomenica Hrvatskog pjevačkog društva "Sklad" - "Preradović" u Đakovu 1863-1939* [Đakovo, 1939.], 209; Ivan Ribar, "Đakovo nekada (Moje uspomene iz đakovačke prošlosti)", *Đakovački list* (Đakovo), br. 265 (17. I. 1959), 3; Ivan Ribar, *Iz moje političke suradnje (1901-1963)* (Zagreb, 1965), 180; [Mato Horvat], *Nekoliko podataka o prošlosti nekih đakovačkih kulturno - prosvjetnih društava*, [Vrpolje], s. a., 2. [rukopis]; Krešimir Pavić, "Pravila 'Hrvatske čitaonice' u Đakovu 1895.", *Đakovo i njegova okolica. Zbornik Muzeja Đakovštine* 2 (1982), 158; Krešimir Pavić, "Čitaonice u Đakovu do I. svjetskog rata", *Đakovački vezovi. Prigodna revija 1985* (Đakovo, 1985), 33; Krešimir Pavić, "Sport u Đakovu do I. svjetskog rata", *Povijest sporta*, god. XX, br. 80, (Zagreb, 1989), 316, 318; Mira Kolar-Dimitrijević, "Đakovačko gospodarsko društvo od Nagodbe do likvidacije (3.)", *Đakovački glasnik* (Đakovo), god. V, br. 85 (28. V. 1998), 29; Željko Lekšić, "Hrvatski dom u Đakovu", *Časopis za suvremenu povijest* XXXIII/3 (2001), 780; Zlata Živaković-Kerže, "Povijest nogometnih klubova u Đakovu (1910.-1941.)", *Zbornik Muzeja Đakovštine* 6 (2003), 31; Željko Lekšić, *Hrvatski dom u Đakovu* (Đakovo, 2003), 8; Borislav Bijelić, *Hrvatski sokol Đakovo* (Đakovo, 2005), 6; Zvonko Benašić, "Hrvatski sokol u Đakovu", *40. Đakovački vezovi. Jubilarna revija* (Đakovo, 2006), 140; Zvonko Benašić, *Hrvatski sokol u Đakovu 1906.-2006.*, (Đakovo, 2006), 40-41; Borislav Bijelić, *Nogomet u Đakovu 1908.-1962.* (Đakovo, 2009), 25-26; Jasmina Jurković - Branka Uzelac, "Obrtništvo na području grada Đakova 1872. - 2007.", u: *Obrt i obrtnici Osječko-baranjske županije 1872. - 2007.*, sv. I. (*Povijest obrtništva*) (Zagreb - Osijek, 2009), 212; Borislav Bijelić, "Sklad - Preradović (1863.-1945.). Mali prilog obilježavanju velikog jubileja 150 godišnjici osnivanja Pjevačkog društva", *47. Đakovački vezovi. Prigodna revija* (Đakovo, 2013), 78; Borislav Bijelić, "Sklad - Preradović" 1863.-1939., u: *Od "Skлада" 1863. do "Skлада" 2013. Budimo pjesmom rodu svijest!* (Đakovo, 2013), 18; Branka Uzelac, "200 godina organiziranog obrta u Đakovštini", u: *200 godina organiziranog obrtništva u Đakovštini 1813-2013*, ur. Marko Milković (Đakovo, 2013), 125. I ondje navedeni izvori i literatura.

¹⁰ Usp. *Zapisnici Dobrovoljnog vatrogasnog društva Đakovo, 1907.-1921.*, Dobrovoljno vatrogasno društvo Đakovo; Mandić, "Trgovište Đakovo", 15; "Iz života vatrogasnog društva u

postojećih ili novoosnovanih dobrotvornih društava, poput Društva Crvenoga križa,¹¹ Vojno veteranskog i bolno pripomoćnog društva,¹² Katoličkoga dobrotvornog gospojinskog društva i Udruženja gospođa za skrb i prehranu.¹³ Potkraj 1918. i početkom 1919. otpočela je i obnova društvenog, kulturnog i gospodarskog života Đakova i Đakovštine, ali u potpuno novim i znatno drukčijim okolnostima.¹⁴

Prije negoli se prijeđe na pojedinačnu djelatnost đakovačkih društava, potrebno je barem ukratko predstaviti i dobrotvorna nastojanja mjesnih đakovačkih vlasti – đakovačke kotarske oblasti te poglavarstva trgovišta Đakovo. Obje razine vlasti su na razne načine bile uključene u dobrotvorne priredbe što su tijekom rata bile priređivane u Đakovu, pri čemu je obuhvatnija i značajnija bila aktivnost kotarske oblasti, kojoj je tijekom najvećega dijela rata na čelu stajao Milan (Mile) Kramarić.¹⁵ U prvim danima po izbijanju rata, u vrijeme kada je većina stanovništva bila obuzeta ratnim oduševljenjem, a tek rijetki predviđali da je na pomolu višegodišnji, teški rat, Kramarić je prepoznao za-

Djakovu. Izvještaj tajnika za g. 1918.”, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 13 (2. II. 1919), 1-2; “Iz života vatrogasnog društva u Djakovu. Izvještaj tajnika za g. 1918.”, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 14, 9. II. 1919., 1-2; “Iz života vatrogasnog društva u Djakovu. Izvještaj tajnika za g. 1918.”, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 15 (16. II. 1919), 1; “Iz života vatrogasnog društva u Djakovu. Izvještaj tajnika za g. 1918.”, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 16 (23. II. 1919), 1; “Iz života vatrogasnog društva u Djakovu. Izvještaj tajnika za g. 1918.”, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 17 (2. III. 1919), 1; “Iz života vatrogasnog društva u Djakovu. Izvještaj tajnika za g. 1918.”, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 18 (9. III. 1919), 1; “Iz života vatrogasnog društva u Djakovu. Izvještaj tajnika za g. 1918.”, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 15 (16. III. 1919), 1; “Iz života vatrogasnog društva u Djakovu. Izvještaj tajnika za g. 1918.”, *Glas slobode* (Đakovo), god. II, br. 20 (23. III. 1919), 1-2; Stjepan Fink, *Spomenspis 50-godišnjice opstanka i posvete novog spremišta dobr. vatrogasnog društva u Djakovu 1872.-1922.*, [Đakovo, 1922], 17-18; *Spomen knjiga u povodu proslave 100-te obljetnice DVD Đakovo*, prir. i ur. Branko Špehar st. i Branko Špehar ml. (Đakovo, 1972), s. p.; *Spomen knjiga u povodu proslave 125-e obljetnice DVD Đakovo*, prir. i ur. Branko Špehar st. i Branko Špehar ml. i Ivan Grizak (Đakovo, 1997), 35-39.

¹¹ Usp. Pavić, “Osnivanje”, 29-31.

¹² Usp. Vladimir Geiger, “Osnivanje i pravila Vojno veteranskog i bolno pripomoćnog društva u trgu Đakovo 1913. godine”, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 8 (2007), 237-245.

¹³ Usp. [Rikard Hafner-Lahorski], Bolnica “Crvenog križa” u Djakovu, u: *Osijek i okolica za svjetskoga rata 1914.-1915. Ratni almanah*, ur. Rikard Hafner-Lahorski (Osijek, 1915), 67-71. ili Rikard Hafner-Lahorski, Bolnica “Crvenog križa” u Djakovu, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XIV, br. 12 (16. I. 1915), 2-3; Mandić, “Trgovište Djakovo”, 14-16; Pavić, “Osnivanje”, 30-31; Ostajmer i Geiger, “Bolnica”, 60-63.

¹⁴ Usp. Geiger, “Skica”, 82-83. I ondje navedeni izvori i literatura.

¹⁵ Mile Kramarić (Ogulin, 1864. – Zagreb, 1930.), upravni činovnik. Srednju školu i Pravni fakultet završio u Zagrebu. Gotovo cjelokupnu profesionalnu karijeru proveo je na tlu Virovitičke županije, te u nekoliko navrata službovao i u Đakovu. U godinama 1926.-1927. bio je i župan Zagrebačke županije. Osnovne podatke o M. Kramariću vidjeti u: “Mile Kramarić”, *Jutarnji list* (Zagreb), god. XIX., br. 6762 (29. XI. 1930.), 6.

mašnost nastalih promjena te reagirao vrlo prisebno i odgovorno, čineći korake koji su imali za cilj ublažiti posljedice izbijanja rata i omogućiti koliko-toliko normalan nastavak života. Prije svega, važno je bilo nadomjestiti izostanak muškaraca koji su pošli na bojišta te potaknuti stanovništvo na solidarnost i uzajamno pomaganje u teškim vremenima. Već 1. kolovoza Kramarić je objavio poziv kojim je potaknuo sve "iole za rad sposobno" stanovništvo da zajedničkim snagama obavi žetvu te na taj način pomogne onim obiteljima koje su bile pogođene mobilizacijom, odnosno nadoknadi manjak muške radne snage. Kramarić je izrazio nadu da će "ovooblasno žiteljstvo, gdje iz čovjekoljublja, gdje iz samilosti ovom pozivu se najspremnije odazvati i time mnogi siročicu spasti od teže bijede, a moguće i najveće – glada". U suprotnom – upozorio je Kramarić – kotarska će oblast poduzeti i "najstrože mjere" kako bi se njezin poziv izvršio. Sudeći prema napisima u novinstvu, Kramarićev poziv bio je prvi takve vrste u čitavoj Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji, te je stoga njegova odredba bila preporučivana i drugim predstavnicima vlasti kao primjer kojega valja slijediti.¹⁶ Razvoj kasnijih događaja pokazao je kako je obavljanje žetve 1914. godine bilo jedan od manje zahtjevnih izazova koje je Veliki rat postavio pred monarhijske vlasti i stanovništvo uopće. Zaraćene su zemlje prehrambene proizvode namjenjivale ponajprije za opskrbu vojske; kao i drugdje u Europi, i u Austro-Ugarskoj Monarhiji uvedena je ratna privreda, pa je od stanovništva uzimana (rekvirirana) razna imovina za vojne odnosno ratne potrebe, napose tegleća stoka i hrana. Uslijed toga, u cijeloj je zemlji, a ponajprije u gradovima, zavladała oskudica prehrambenih proizvoda, pa i glad.¹⁷ Nestašica, rekvizicija i oskudica, te razne zarazne bolesti, zaprijetile su tijekom ratnih godina i u neposrednom poraću i dijelu stanovništva Slavonije, pa i Đakova i Đakovštine.¹⁸ U takvim okolnostima, a naročito u posljednje

¹⁶ "Ne dajmo da se zapusti seljačko dobro!", *Narodna obrana* (Osijek), god. XIII., br. 177 (5. VIII. 1914), 1.

¹⁷ Usp. Dragutin Turk, "Ratna aprovizacija grada Osijeka", u: *Osijek i okolica za svjetskoga rata 1914.-1915. Ratni almanah*, ur. Rikard Hafner-Lahorski (Osijek, 1915), 129-143; Hans Loewenfeld-Russ, *Die Regelung der Volksernährung im Kriege*, (Wien, 1926); Horst Haselsteiner, *Ogledi o modernizaciji u srednjoj Europi* (Zagreb, 1997), 205-222; Hrvoje Gračanin, "Oskudica i glad u Prvom svjetskom ratu", *Večernji list* (Zagreb), god. 50., br. 16.667 (9. V. 2010), 38-39; Mira Kolar, "Prehrana u Hrvatskoj tijekom 1918. godine", u: *1918. u hrvatskoj povijesti. Zbornik*, ur. Željko Holjevac (Zagreb, 2012), 73-96. I ondje navedeni izvori i literatura.

¹⁸ Usp. Josip Gali, "Historija sela i škole do II svjetskog rata", u: *Osnovna škola Josipa Kozarca u Semeljcima 1786.-1961.*, prir. Bosiljka Zovkić, Nikola Biljan, Josip Gali [Semeljci, 1961.], 22; Mirko Marković, "Selo Tomašanci kraj Đakova. Prilog poznavanju naseljavanja i narodne starine", *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, knj. 47 (Zagreb, 1977), 57; Ivt [I. Tomac], "Krvava jesen 1918. godine u Trnavi", *Slavonski narodni kalendar Čiča Grge Grgina 1979* (Slavonski Brod, 1978), 58. ili I. Tomac, "1918. godina u Trnavi", 40. ili IVT [I. Tomac], "Krvava jesen 1918. godine u Trnavi", *Slavonski narodni kalendar Čiča Grge Grgina 2001.* (Slavonski Brod, 2000), 82. ili M. Lukačević, *Trnava i okolica u prošlosti*

dvije ratne godine, stanovništvo Đakovštine je tek u ograničenoj mjeri moglo priteći u pomoć potrebitima na bojištu i među civilnim stanovništvom, iako dobra volja najčešće nije bila sporna.

Kada je riječ o poglavarstvu trgovišta Đakovo, na njegovu je čelu tijekom najvećega dijela rata, od ljeta 1914. do početka 1918., stajao Stjepan Barlović, osoba koja je bila upamćena ponajprije po tomu što je u vrijeme banovanja Dragutina Khuen-Héderváryja (1883.–1903.) neprekidno kao član “mađaronske” Narodne stranke bio zastupnik u hrvatskom Saboru. Svoj ugled u trgovištu temeljio je prvenstveno na činjenici da je tijekom više desetljeća bio na čelu Dobrovoljnoga vatrogasnog društva, a istodobno bio i najutjecajnija osoba Gospodarske podružnice u Đakovu.¹⁹

Prema riječima Franje Higy Mandića, poglavarstvo Đakova je “odmah na početku rata imalo da svrši dvije zadaće: pitanje redarstvene službe, jer su skoro svi stražari otišli u vojsku i pitanje ljetine, jer je zdrava i jaka momčad otišla na bojište, a konje je većinom pokupovao vojni erar”. Redarstvenu službu je preuzelo i obavljalo u Đakovu Dobrovoljno vatrogasno društvo, dok se nije ustrojila Narodna straža. Za spremanje i uređenje ljetine osnovan je Gospodarski odbor koji se brinuo oko usjeva onih obitelji “koje nisu imale vozila, mlatila, sredstva ni rodbine i prijatelja”. Navedenim društvima je bio predsjednikom općinski načelnik Stjepan Barlović, “koji je osim toga s puno mara vršio načelničke poslove trgovišta Djakovo, koji su poradi rata znatno porasli”.²⁰ Prema podacima koje je sakupio dr. Franjo Higy Mandić, Poglavarstvo općine trgovišta Đakovo i đakovačko građanstvo opskrbili su od početka veljače do kraja srpnja 1915. oko 8.000 vojnika koji su u Đakovu bili smješteni ili u prolazu. Prema istom navodu, nitko nije vodio računicu o novčanom iznosu koji su poglavarstvo i đakovačko građanstvo izdvojili u korist vojnika i ranjenika, pa iznos te svote nije bilo moguće pouzdano ustanoviti.²¹

Općinsko poglavarstvo na čelu s Barlovićem je vrlo često bilo posrednik između đakovačkoga građanstva te je preko njih bila slana pomoć koju su Đakovčani prikupljali u okviru dobrotvornih inicijativa. U spominjanom tekstu dr. Higy Mandića nalazimo podatak da je tim putem bilo poslano “raznim do-

i sadašnjosti, 115-119; Stanislav Marijanović, Davni dani i godine školstva u Semeljcima (1786-1945), u: *Dvjesto godina Osnovne škole u Semeljcima 1786-1986.*, ur. Matej Petrović (Semelji, 1988), 42; Adam Pavić, *Gorjani. Povijesni i prosvjetno - kulturni razvoj* (Gorjani, 1986), 27; Tomo Šalić, *Vrbica u Đakovštini 1330-1990.* (Vinkovci, 1990), 72; Jovanović, *Iščupani*, 47; Šalić, “Đurđanci”, 62; Geiger, “Aprovizacijska”, 69. I ondje navedeni izvori i literatura.

¹⁹ O Barloviću vidi više u: [Horvat], *Nekoliko podataka*, 29-30; Branko Ostajmer, “Saborski izbori u Đakovu i Đakovštini 1884. godine”, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 6 (2003), 83-114.

²⁰ Mandić, “Trgovište Djakovo”, 15.

²¹ Mandić, “Trgovište Djakovo”, 15.

brotvornim društvima za pomoć obiteljima palih vojnika, invalida, Crvenom Križu Bugarskom, Crvenom Križu Turskom, Crvenom polumjesecu²² i društvu za naše mornare (Flottenverein)²³ ukupno 3.200 kruna. Na istom mjestu bilo je navedeno da je kotarski predstojnik Mile Kramarić sakupio i poslao za obitelji naših vojnika na Jugozapadnom (talijanskom) ratištu na Soči iznos od 6.098 kruna i 51 filir.²⁴

Glavnina đakovačkih dobrotvornih inicijativa bila je usko povezana s Kotarskim ratno-pripomoćnim uredom u Đakovu, osnovanim 1915. godine. Godine 1914. bio je u Budimpešti osnovan krovni Ratno-pripomoćni ured Ugarskoga ministarstva za zemaljsku obranu, a ujedno je u njegovu okviru osnovana i posebna hrvatska sekcija, čija je uprava bila povjerena vladinu tajniku Milanu pl. Krainchichu. Djelatnost ratno-pripomoćnih ureda, osnovanih potom u svim većim mjestima Monarhije, u prvom je redu bila usmjerena na održavanje kontakta između vojnika i civilnoga stanovništva u pozadini, a osobito na pružanje svakovrsne pomoći vojnicima na bojištima. U tom smislu, ratno-pripomoćni uredi prikupljali su različite potrepštine, a ponajprije prehrambene i odjevne: pecivo, čokoladu, kakao, sve nekvarljive prehrambene proizvode, zimsku obuću svih vrsta, čarape, umetke za cipele, rukavice, jedaći pribor, razno posuđe, toplomjere, cigarete, cigaretni papir, lule, žigice, sapun, četkice za zube, češljeve, dalekozore, platno, flanel, vunu, sve vrste rublja, posteljinu itd.²⁵

Kotarski ratno-pripomoćni ured u Đakovu ustanovljen je 18. listopada 1915. Grof Marko Pejačević imenovao je dr. Antuna Švarcmajera ravnateljem i upraviteljem, a učitelja dr. Franju Higy Mandića tajnikom Kotarskog ratnog pripomoćnog ureda u Đakovu. Kao tajnik ureda, ali i kao učitelj te ravnatelj đakovačke Više pučke škole, dr. Franjo Higy Mandić isticao se u ratnim godinama svojim zalaganjem i predanošću te je u najvećoj mjeri bio pokretač

²² Sakupljanje prinosa za turski Crveni polumjesec, odnosno u korist Osmanskoga Carstva kao ratnoga saveznika, bilo je potaknuto u Budimpešti gdje je bio osnovan Odbor za prikupljanje u korist Crvenog polumjeseca, kojemu je na čelu bio bivši hrvatski ban i ugarski ministar-predsjednik Dragutin (Károly) Khuen-Héderváry. U Zagrebu je potom bio osnovan i Hrvatski odbor za podupiranje Crvenog polumjeseca, no prilozi sakupljeni u Hrvatskoj bili su veoma skromni u odnosu na one u Mađarskoj, u kojoj se tradicionalno osjećala veća naklonost prema Osmanskom Carstvu. U dostupnim smo izvorima pronašli jedan prilog iz Đakovštine: zemljišne zajednice Đakovo i Satnica Đakovačka poslale su početkom 1916. posredstvom đakovačke kotarske oblasti ukupno 40 kruna. Hrvatski državni arhiv Zagreb, Predsjedništvo Zemaljske vlade, kut. 881, 266-1915.

²³ Riječ je o "Austrijskom društvu za unaprjeđenje pomorstva" ("Österreichischen Flottenverein").

²⁴ Mandić, "Trgovište Djakovo", 15.

²⁵ "Naš ratni pripomoćni ured", *Narodne novine* (Zagreb), god. 315 (28. XI. 1914), 1.

inicijativa koje su bile povezane s Ratno-pripomoćnim uredom i đakovačkom građanskom Višom pučkom školom.²⁶

Higy Mandić je u svomu već spominjanom tekstu preciznije opisao opseg poslova koji su bili u nadležnosti Kotarskog ratno-pripomoćnog ureda. Prije svega, izdvojio je zadaću što bržih rješavanja molbi članova obitelji unovačenih vojnika. Ured je, osim toga, "požurivao isplatu kupovine za konje i za vozila te otštetu za pretpregu, koje su dane u ratne svrhe [...] požurivao dopitanje privremene potpore obiteljima palih ratnika, a kod sudbenih oblasti izazvao odredbe, koje imaju da štite imovinu vojnika, koji se nalaze na ratištu. Obraćao se nadležnim oblastima i uredima, da se nestali ratnici pronadju. Davao upute o zarobljenicima. Davao upute i intervenirao, da se pojedini ranjenici, koji su daleko od svojih domova razmješteni po raznim bolnicama, premjeste bliže, da se tako mogu sastati sa svojim i eventualno pregledati svoje gospodarstvo. Podučavao pojedine vojne obveznike o zakonskim propisima privremenoga oprosta od pridolaska. Poduzimao uopće sve što se u raznim pitanjima ticalo vojnika i njihovih obitelji, da se opravdanim zahtjevima udovolji. Podupirao u svakom pogledu djelovanje Crvenog Križa."²⁷

U studenom 1915., prigodom sabiranja božićnoga dara (božićnice) za vojnike na bojištu, Kotarski ratno-pripomoćni ured u Đakovu prikupio je 368 kruna. U rjeđim slučajevima, isti je ured zaprimao i značajnije pojedinačne novčane priloge: na primjer, potkraj 1915. Vojislav Stanković darovao je 1.000 kruna kako bi bile proslijeđene Crvenom križu Kraljevine Hrvatske i Slavonije.²⁸

Kotarski ratno-pripomoćni ured u Đakovu naročitu je brigu pridavao ishođenju potpore ratnim invalidima (nemoćnicima), što je bilo rješavano u suradnji s Hrvatskim društvom za pripomoć ratnim nemoćnicima u Osijeku. Do

²⁶ Dr. Franjo Higy Mandić (Higy-Mandić, Mandić-Higy) (Osijek, 1877. – Zagreb, 1948.), učitelj i pedagog. Kao mlad učitelj službovao potkraj 19. i početkom 20. stoljeća u raznim mjestima Slavonije i Srijema, Podgoraču, Đakovu, Vukovaru. Doktorirao 1913. u Zürichu, a u Đakovo je bio premješten u listopadu 1913. godine. Zanimao se i za povijest Đakova i, uz ostalo, u časopisu *Jeka od Osijeka. Hrvatski zabavnik i kalendar za god. 1919.* objavio članak "Župna crkva sv. Đurđa u Đakovu". U vrijeme Kraljevine SHS/Jugoslavije učitelj i školski nadzornik, profesor Učiteljske i Više pedagoške škole u Zagrebu. Prvi u Hrvatskoj osnovao 1929. ogleđnu Šumsku školu na Tuškancu u Zagrebu. Napisao niz zapaženih pedagoških djela: *Ispitivanje inteligencije*, 1928., *Uzgojni domovi i nastava u prirodi*, 1934., *Metodika poznavanja prirode, zemljopisa i povijesne nastave*, 1935. "Promjene u pučkoškolskom učiteljstvu", *Jutarnji list* (Zagreb), god. II., br. 483 (7. X. 1913), 6; Mandić Higy, Franjo, *Hrvatski leksikon*, II. svezak L - Ž, gl. ur. Antun Vujić (Zagreb, 1997), 60; Mandić (Higy-M.) Franjo, u: *Hrvatska enciklopedija*, 7 Mal - Nj, gl. ur. August Kovačec (Zagreb, 2005), 30; Ostajmer, "Upisi ratnog zajma", 95.

²⁷ Mandić, "Trgovište Djakovo", 14-15.

²⁸ Mandić, "Trgovište Djakovo", 14-15.

ljeta 1916. đakovački ratno-pripomoćni ured dobio je 250 molbi i u isto toliko slučajeva intervenirao. Dr. Antun Švarcmajer, ravnatelj i upravitelj Kotarskoga ratno-pripomoćnog ureda u Đakovu, pokrивao je troškove ureda iz dnevnica koje je dobivao kao član Povjerenstva za odmjerenje ratnog poreza.²⁹

Prema navodima osječkoga novinara Rikarda Hafner-Lahorskog, koji je 1916. prikazao i “rodoljubna nastojanja” u Đakovu, u đakovačkim školama i privatnim kućama mnogo se nastojalo oko boljega zimskog opremanja vojnika. U istu je svrhu i đakovački biskup dr. Ivan Krapac³⁰ darovao znatnu svotu, a novčani prinos dodalo je i đakovačko građanstvo. Uz to, prema navodima R. Hafner-Lahorskog, u Đakovu je za siromašne obitelji unovačenih građana bilo sakupljeno 7.000 kruna (od toga biskup Krapac 2.500 kruna) te je taj je iznos bio predan đakovačkoj kotarskoj oblasti.³¹

Najznačajnije đakovačko dobrotvorno društvo tijekom Velikoga rata bio je, dakako, Crveni križ, odnosno đakovačka podružnica Crvenog križa. Od početka priprema za rat, a naročito od izbijanja rata, podružnice Crvenog križa diljem Monarhije pojačavaju svoju djelatnost, a ujedno se osnivaju i nove u mjestima u kojima ih dotad nije bilo. Njihovu aktivnost snažno podupire i novinstvo koje je i prije objave rata započelo s pozivima na prikupljanje priloga za Crveni križ te za pomoć obiteljima mobiliziranih vojnika.³²

Đakovačka podružnica Crvenog križa utemeljena je 1900. godine. Važno je istaknuti da društvo nastaje i u prvim se godinama razvija pod okriljem biskupa Strossmayera, a i na čelu mu je kao predsjednica dugi niz godina – od osnutka pa do sloma Monarhije – bila biskupova rođakinja Albertina

²⁹ Mandić, “Trgovište Djakovo”, 14-15.

³⁰ Dr. Ivan Krapac (Karlovac, 1843. – Zagreb, 1916.), biskup. Gimnaziju i teološko-filozofski studij završio u Zagrebu, te godine 1866. bio zaređen za svećenika. Doktorirao iz kanonskoga prava u Budimpešti 1896. godine. Službovao kao kapelan u Sisku i Zagrebu, zatim kao župnik u Svecicama kraj Ozlja, Bregima kraj Ivanića te od 1880. u župi sv. Petra u Zagrebu. Od 1890. zagrebački kanonik, 1896. imenovan naslovnim biskupom beogradsko-smederevskim a 1904. pomoćnim biskupom zagrebačkim. Biskupom bosansko-đakovačkim i srijemskim imenovan je 1910., te je na toj časti ostao do smrti. Pejo Ćošković, “Ivan Krapac”, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 8 (Zagreb 2013), 69-70.

³¹ Usp. [Hafner-Lahorski], “Bolnica ‘Crvenog križa’ u Djakovu”, *Osijek i okolica za svjetskoga rata 1914.-1915.*, 71. ili Hafner-Lahorski, “Bolnica ‘Crvenog križa’ u Djakovu”, *Hrvatska obrana* (Osijek), 3.

³² Usp. Ivan Balta, “Slavonija i slavonske vojne jedinice u Prvom svjetskom ratu”, *Polemos*, sv. 8, br. 1-2 (15-16), (Zagreb, 2005), 207-208. ili Ivan Balta, “Vojne jedinice iz Hrvatske (Slavonije) na europskim bojištima u Prvom svjetskom ratu”, u: *Dani dr. Franje Tuđmana. Hrvati kroz stoljeća. Zbornik radova*, ur. Nenad Piskač, (Veliko Trgovišće – Zagreb, 2008), 132; Herman Kaurić, *Za naše junake*, 198. I ondje navedeni članci, objavljeni tijekom srpnja i kolovoza 1914. u *Narodnim novinama*, zagrebačkom *Jutarnjem listu* i osječkoj *Narodnoj obrani*.

Adrowski.³³ Za društvo je bilo karakteristično to što je, za razliku od većine drugih društava, u svojim redovima ujedinjavalo ugledne građane različitih, pa i posve suprotnih političkih nazora; među članovima nalazimo umjerene oporbenjake kojima je politički uzor bio Strossmayer (dr. Anđelko Voršak, vlastelinski ravnatelj Vladoje Čačinović, Mato Šabarić...), pravaše (dr. Vladimir Prebeg), ali i istaknute predstavnike “mađaronske” Narodne stranke (dr. Antun Švarcmajer), odnosno mjesne predstavnike Khuen-Héderváryjeva sustava vlasti (kotarski predstojnici Zvonimir Žepić i Matija Vuksan). Društvo je možda i zbog svoje nepolitičnosti bilo dobro prihvaćeno među Đakovčanima, pa je već na samom početku svoga djelovanja, početkom 1901. godine, brojilo 116 članova.³⁴ Nakon smrti biskupa Strossmayera (1905.), stolica đakovačkoga biskupa ostala je pet dugih godina prazna, a onda je za njegova nasljednika imenovan Ivan Krapac. Ubrzo po svom imenovanju, Krapac je bio izabran za pokrovitelja đakovačkoga Crvenog križa.³⁵ Njegova podrška društvu tijekom Prvoga svjetskog rata, odnosno do njegove smrti 1916., bila je od golemoga značaja.

Biskup Krapac darovao je odmah početkom rata, u ljeto 1914., podružnici Crvenog križa u Đakovu 5.000 kruna, i to za Crveni križ 2.500 kruna, a za pomoć obiteljima unovačenih građana 2.500 kruna. Također, biskup se ujedno obvezao u potpunosti za čitava trajanja rata uzdržavati sedamdeset obitelji službenika svoga vlastelinstva te obiteljima svojih u rat pozvanih činovnika “davati potpunu opskrbu i sva beriva”.³⁶

Prema podatcima koje je objavio R. Hafner-Lahorski, podružnica Crvenog križa u Đakovu, uz značajne novčane priloge biskupa Krapca, tijekom

³³ Albertina Adrowski (Adrowsky, Androwski) rod. Unukić (Đakovo, 1868. – Zagreb, 1936.), veleposjednica i dobrotvorka. Rođakinja biskupa J. J. Strossmayera. Godine 1881. udala se za austro-ugarskog časnika Hinka (Henrik, Heinrich) pl. Adrowskog. Njezinim te nastojanjem Ide Žepić, supruge kotarskog predstojnika u Đakovu Zvonimira Žepića, osnovana je 1900. podružnica Crvenog križa u Đakovu. Bila je prva i dugogodišnja predsjednica Društva Crvenog križa u Đakovu, uključujući i razdoblje Prvoga svjetskog rata. [Hafner-Lahorski], “Bolnica ‘Crvenog križa’ u Djakovu”, *Osijek i okolica za svjetskoga rata 1914.-1915.*, 67. ili Hafner-Lahorski, “Bolnica ‘Crvenog križa’ u Djakovu”, *Hrvatska obrana (Osijek)*, 3; Pavić, “Osnivanje”, 30; Željko Lekšić, “Iz povijesti đakovačkih mlinova”, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 5 (2001), 35-36.

³⁴ “Djakovačka podružnica crvenog križa”, *Narodne novine* (Zagreb), god. LXVIII., br. 82 (10. IV. 1902), 4; “Djakovo, 31. ožujka”, *Vjesnik županije viroviitičke* (Osijek), god. X., br. 9 (15. IV. 1901), 74-75.

³⁵ “Rotes Kreuz’ in Djakovo”, *Die Drau* (Osijek), god. XLIV., br. 76 (3. IV. 1911), 4.

³⁶ “Naš biskup za Crveni križ i za siromašne obitelji vojnih obveznika pozvanih u boj”, *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske* (Đakovo), god. XLII, br. 15 (15. VIII. 1914), 132; Ostajmer i Geiger, “Bolnica”, 61.

ratnih godina do potkraj 1916. sakupila je među đakovačkim građanstvom ukupno 4 800 kruna.³⁷

Prema, pak, podatcima koje je sakupio dr. F. Higy Mandić, i koje je potvrdila i kotarska oblast u Đakovu, “poznatih darova” prikupilo je i dalo Đakovo u dobrotvorne svrhe od početka rata 1914. do potkraj 1916. “od prilike” 63 441 kruna i 49 filira. U tu svotu bio je uračunat prihod podružnice Crvenog križa, no bez prinosa vojnog erara.³⁸

Biskup Krapac je i u potonjem razdoblju, sve do smrti u ljeto 1916., znatna novčana sredstva darivao u dobrotvorne svrhe. Potpomagao je različite ustanove i društva u Hrvatskoj, a novčano je podupro i djelovanje đakovačkoga Dobrovoljnog vatrogasnog društva, Vojno veteranskog i bolno pripomoćnog društva, Društva Crvenog križa te Katoličkog dobrotvornog gospojinskog društva.³⁹

Najvažniji i najkrupniji poduhvat đakovačke podružnice Crvenog križa bila je Bolnica Crvenoga križa koja je u osnovana u ljeto 1914. godine. Da bi Bolnica Crvenog križa u Đakovu bila u svakom pogledu bespriječna, posebnu su brigu vodili odbornici i odbornice đakovačke podružnice Crvenog križa u Đakovu, Josip Hager, Ivan Čefuta, Lavoslav Hoić, Adela Jakševac, Engelberta Janočna, Olga pl. Labaš, te naročito Marija Švarcmajer.⁴⁰ Priznanje njihovu zalaganju pri njezi ranjenika i oboljelih vojnika u Bolnici Crvenog križa u Đakovu bilo je iskazivano u đakovačkom tisku i u neposrednom poraću: “Milosrdne i nježne duše članica ‘Crvenoga križa’ mnogoga snova klonuloga uzdigla na nov život.”⁴¹ Pored ostaloga, Odbor Crvenog križa u Đakovu pobrinuo se da vojnicima u Bolnici omogući barem donekle ugodne božićne blagdane 1914.: “Pod ravnanjem veoma revne i neumorne gdje *Mice*

³⁷ Usp. [Hafner-Lahorski], “Bolnica ‘Crvenog križa’ u Djakovu”, *Osijek i okolica za svjetskoga rata 1914.-1915.*, 71. ili Hafner-Lahorski, “Bolnica ‘Crvenog križa’ u Djakovu”, *Hrvatska obrana* (Osijek), 3.

³⁸ Mandić, “Trgovište Djakovo”, 16.

³⁹ Usp. “Darovi đakovačkog biskupa dra. Krapca za dobrotvorne svrhe”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV, br. 112 (16. V. 1916), 2; “Djakovački biskup dr. Ivan Krapac”, *Ilustrovani list* (Zagreb), god. III, br. 31 (29. VII. 1916), 723; [Hafner-Lahorski], “Bolnica ‘Crvenog križa’ u Djakovu”, *Osijek i okolica za svjetskoga rata 1914.-1915.*, 71. ili Hafner-Lahorski, “Bolnica ‘Crvenog križa’ u Djakovu”, *Hrvatska obrana* (Osijek), 3; Ostajmer, “Upisi ratnog zajma”, 108-109.

⁴⁰ Usp. [Hafner-Lahorski], “Bolnica ‘Crvenog križa’ u Djakovu”, *Osijek i okolica za svjetskoga rata 1914.-1915.*, 71. ili Hafner-Lahorski, “Bolnica ‘Crvenog križa’ u Djakovu”, *Hrvatska obrana* (Osijek), 3; Ostajmer i Geiger, “Bolnica”, 62.

⁴¹ M. L., “U spomen gdje *Mice* Švarcmajer”, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 7 (22. XII. 1918), 1.

Švarcmajerove sabrale su gospodje obilje lijepih darova za bolesnike. Nabavile su i okitile božićno drvece.”⁴²

Bolnica Crvenog križa u Đakovu ukinuta je odredbom vojnih vlasti u svibnju 1917. godine, nakon čega su prostori Bogoslovnog sjemeništa, korišteni do tada za vojne bolničke svrhe, vraćeni prvobitnoj prosvjetnoj i duhovnoj namjeni. Vojno zapovjedništvo u Zagrebu izrazilo je ujedno osoblju Bolnice zahvalnost na njihovu dotadašnjem radu.⁴³ No, novonastalo stanje u Đakovu i Đakovštini u neposrednom poraću, potkraj listopada i početkom studenoga 1918.,⁴⁴ ponukalo je Društvo Crvenog križa u Đakovu da ponovno za mjesne trenutne potrebe uspostavi bolnicu. “Imamo ponovno uspostavljen ‘Crveni križ’ na II. katu sjemenišne zgrade. Iz okolice i iz mjesta lako i teško ranjeni dobivaju njegu. [...]”⁴⁵

Potkraj 19. i početkom 20. stoljeća, i napose prije Prvoga svjetskog rata, Katolička crkva, te različita građanska i napose ženska dobrotvorna društva u Hrvatskoj razvila su uspješnu djelatnost.⁴⁶

Katoličkom dobrotvornom gospojinskom društvu u Đakovu predsjednica je bila Marija (Mica, Micika) Švarcmajer (Schwarzmayr)⁴⁷, supruga uglednog

⁴² Usp. A., “Božićno drvece u bolnici ‘Crvenog križa’”, *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske* (Đakovo), god. XLII., br. 24 (31. XII. 1914), 206.

⁴³ Usp. Bolnica “Crvenog križa” u Đakovu, *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske* (Đakovo), god. XLV., br. 10 (31. V. 1917), 80; Ostajmer i Geiger, “Bolnica”, 63.

⁴⁴ Usp. Geiger, “Skica”, 40-43, 48-74. I ondje navedeni izvori i literatura.

⁴⁵ Usp. Orion, “Pljačkanja i pustošenja po Slavoniji – U Djakovu”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. VII, br. 259 (10. XI. 1918), 3.

⁴⁶ Usp. Lucija Benyovsky, “Dobrotvorna gospojinska društva u Hrvatskoj od osnivanja do Prvog svjetskog rata”, *Časopis za suvremenu povijest* XXX/1 (1998), 73-93; Robert Parnica, “Filantropija u Hrvatskoj u drugoj polovini XIX. i početkom XX. stoljeća (zaklade u javnom i pravnom životu)”, *Historijski zbornik* LIII (2000), 101-122; Mira Kolar, *Zbrinjavanje gladne djece u Hrvatskoj za vrijeme Prvog svjetskog rata* (Slavonski Brod, 2008), 27-40.

⁴⁷ Marija (Mica, Micika) Švarcmajer (Schwarzmayr) rod. Begović (Đakovo, 1870. – Đakovo, 1918.). Kći biskupskog podvornika Petra Begovića, supruga odvjetnika i javnog bilježnika te dugogodišnjega đakovačkog načelnika dr. Antuna Švarcmajera. Uoči Prvoga svjetskog rata pokrenula je u Đakovu Pučku kuhinju za gladnu i siromašnu školsku djecu. Bila je članica đakovačke podružnice Crvenog križa te se tijekom Prvoga svjetskog rata istaknula svojom brigom za rad Bolnice Crvenog križa u Đakovu. Tijekom rata je također aktivno sudjelovala u prihvatu i skrbi nad gladnom djecom iz Dalmacije, Istre te Bosne i Hercegovine koja su utočište našla u Đakovštini. Hafner-Lahorski, “Bolnica ‘Crvenog križa’ u Djakovu”, *Hrvatska obrana* (Osijek), 3; “Iz Djakova i okolice – † Mica Švarcmajer rođj. Begović”, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 4 (1. XII. 1918), 3; M. L., “U spomen gdje Mice Švarcmajer”, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 7 (22. XII. 1918), 1. i M. L., “U spomen gdje Mice Švarcmajer”, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 8 (29. XII. 1918), 1; Ostajmer i Geiger, “Bolnica”, 60, 62.

Đakovčanina, javnog bilježnika, dr. Antuna Švarcmajera (Schwarzmayr)⁴⁸, potpredsjednica Dragica Šabarić, blagajnica Slavica pl. Bunjik, a odbornice Franjka Hager, Zorka Hager, Adela Jakševac, Marija Lay, Agata Niderle, Paula Boda, Linda Knežić, Danica Jakčin i odbornik Stjepan Turković.⁴⁹

Društvo je tijekom rata razvilo značajnu aktivnost, a naknadno je napose bila uloga društvene predsjednice Marije Švarcmajer: “A koliko mladih potrebnika, koji su kroz dugi niz godina uživali bez zamolbe i poziva njenu materinsku dobrotvornost i skrb. Pred Božić, kada se mlado i staro raduje dolasku te uzvišene svetkovine, tko je mislio najviše na голу i bosu sirotinju Djakovačku, doli plemenita pokojnica. Kroz nekoliko dana pred Božić obilazila je neumorno oko imućnijih kupeći milodare, da uzmogne namoći obuće i odjeće najbiednijoj djeci, te ih pred blagdane dielila puna radosti i zadovoljstva, što je mogla mališima učiniti radost i veselije blagdane Božića.”⁵⁰

Prve inicijative Katoličkoga dobrotvornog gospojinskog društva sežu u prve mjesece rata, pa je tako zabilježeno da je društvo obiteljima unovačenih građana podijelilo 400 kruna iz vlastitih sredstava još i prije nego su iste obitelji započele dobivati državnu potporu. O Božiću 1914. društvo je među Đakovčanima sabralo 10 mtc. brašna te odijela i cipele za 60 djece i 82 nemoćne osobe, te sve navedeno razdijelila obiteljima vojnika ili đakovačkim siromasima.⁵¹ Također, *Izviješće niže pučke škole i samostanske više škole “Sestara Svetog Križa” koncem školske godine 1914.-1915.* navodi da

⁴⁸ Dr. Antun Švarcmajer (Schwarzmayr) (Đakovo, 1861. – Đakovo, 1932.), odvjetnik, javni bilježnik, sudac Kotarskog suda, općinski načelnik Đakova i saborski zastupnik. Od 1892. do 1906. sudjelovao na izborima i biran za narodnog zastupnika u Đakovu kao kandidat unionističke Narodne stranke. Neuspjelo se 1911. kandidirao na listi Hrvatsko-srpske koalicije. Bio je općinski načelnik Đakova u više mandata, od 1892. do 1912., zatim potkraj života i sudac Kotarskog suda u Đakovu. I 1928. imenovan za općinskog načelnika, ali je ubrzo zbog bolesti odstupio. U vrijeme Austro-Ugarske Monarhije, od početka 20. stoljeća, član je i dobrotvor *Hrvatskog pjevačkog društva “Preradović”* i dobrotvor i začasni član *Hrvatskog sokola* u Đakovu. Odlikovan je 1910. križem viteškog reda Franje Josipa. U vrijeme Prvoga svjetskog rata ravnatelj i upravitelj Kotarskog ratnog pripomoćnog ureda u Đakovu i predstavnik Kotara Đakovo u Odboru za zaštitu obitelji mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika Virovitičke županije. Usp. Mandić, “Trgovište Djakovo”, 14; Horvat, *Spomenica*, 140-143, 149, 153, 158, 163, 169, 184, 186, 191, 196, 201, 236, 298, 331; Vladimir Geiger, *Nijemci u Đakovu i Đakovštini* (Zagreb, 2001), 88; Lekšić, “Hrvatski dom”, 780; Lekšić, *Hrvatski dom u Đakovu*, 7; Željko Lekšić, “Đakovačka glavna ulica. Zgrade i njihovi vlasnici od sredine 19. do početka 21. stoljeća”, *Zbornik Muzeja Đakovštine* 7 (2007), 183; Benašić, *Hrvatski sokol*, 33; Željko Lekšić, “Tko su bili đakovački načelnici”, *Đakovačke novine* (Đakovo), god. III, br. 23 (11. III. 2005), 9; Zvonko Benašić, *Đakovački portreti. 155 životopisa* (Đakovo, 2011), 155; Kolar, *Zbrinjavanje*, 127.

⁴⁹ Mandić, “Trgovište Djakovo”, 14.

⁵⁰ M. L., “U spomen gdje Mice Švarcmajer”, *Glas slobode* (Đakovo), god. I, br. 7 (22. XII. 1918), 1.

⁵¹ Mandić, “Trgovište Djakovo”, 14.

je Katoličko dobrotvorno gospojinsko društvo u isto vrijeme, o Božiću 1914., toplom odjećom i obućom opskrbito i 30 siromašnih učenica Niže pučke škole u Đakovu.⁵² O Božiću 1915. Katoličko dobrotvorno gospojinsko društvo ponovno je organiziralo sličnu akciju te je tom prigodom istoj skupini ugroženoga stanovništva razdijelilo 10 mtc. brašna i 40 metara drva, te ujedno odjećom i obućom opskrbito 52 djece i 84 siromaha. Kao i prethodne godine, i ovoga su puta svi darovi bili financirani putem milodara sabranih u Đakovu.⁵³

Ubrzo po izbijanju rata, u Đakovu je bila osnovana još jedna ženska dobrotvorna udruga – Udruženje gospođa za skrb i prehranu. Udruženje je ustanovljeno na inicijativu Matilde Kramarić, supruge kotarskoga predstojnika Mile Kramarića, te kao pokušavaj ublažavanja socijalnih neprilika nastalih odlaskom muškaraca na bojište. Željelo se, prije svega, pomoći siromašnim obiteljima s većim brojem djece. Udruženje se stoga obratilo na imućnije đakovačke obitelji te ih zamolilo da uzmu k sebi na prehranu poneko siročče, da se obvežu pomoći darivanjem živežnih namirnica ili da se obvežu mjesečno plaćati stalnu svotu za nabavu mlijeka, brašna, krumpira i ostalih nužnih namirnica. Na taj se način tijekom kolovoza, rujna i listopada 1914., odnosno do vremena dok nisu počele pristizati redovne državne potpore, prehranjivalo oko 140 djece “u kućama bolje stojećih obitelji”. Oko 65 Đakovčanki obvezalo se davati mjesečno Udruženju gospođa za skrb i prehranu 60 litara mlijeka, 21 kilogram sira, 12 kilograma šećera i 19 kilograma riže, u ukupnoj vrijednosti od 343 kruna i 96 filira. Prikupljenim novcem kupljeno je 2795 litara mlijeka, u vrijednosti od 421 kruna i 20 filira. U radu Udruženja gospođa za skrb i prehranu najviše su truda ulagale napose predsjednica udruženja gospođa Matilda Kramarić i tajnica udruženja gospođica Slavica Bunjik.⁵⁴

Udruženje gospođa za skrb i prehranu u Đakovu (mjestimično u novinstvu nazivano jednostavno “Gospojinski odbor”) nastavilo je djelovati i u narednim godinama, a jedan od vidova te djelatnosti, uobičajen i kod ostalih sličnih udruga, bilo je priređivanje raznih dobrotvornih priredbi. Na primjer, u nedjelju 4. lipnja 1916. Udruženje je u svratištu Devčić⁵⁵ priredilo veliku pučku zabavu uz sudjelovanje osječke domobranske glazbe. Na zabavi su bile

⁵² *Izviješće niže pučke škole i samostanske više škole “Sestara Svetog Križa” koncem školske godine 1914.-1915.* (Đakovo, 1915), 21.

⁵³ Mandić, “Trgovište Djakovo”, 14.

⁵⁴ Mandić, “Trgovište Djakovo”, 16.

⁵⁵ Svratište ili hotel Devčić bilo je vlasništvo Biskupijskoga vlastelinstva, a vlastelinstvo ga je davalo u zakup. Od 1911. zakupac hotela bio je Dragan Devčić, trgovac vinima (kasnije, nakon 1918., bio je među istaknutijim članovima Hrvatske seljačke stranke te kao takav biran za općinskog načelnika). Zgrada postoji i danas i nalazi se u središtu grada (u vrijeme Prvoga svjetskog rata bio je to Zrinjski trg, a danas je Ulica bana Jelačića).

prodavane i maslinove grančice⁵⁶, a ukupna čista dobit, namijenjena vojnicima na Jugozapadnom (talijanskom) bojištu na Soči te đakovačkom Crvenom križu, iznosila je 2100 kruna.⁵⁷

Pored katoličkoga, u Đakovu je djelovalo i Židovsko (izraelitičko) gospojinsko dobrotvorno društvo, koje je bilo osnovano 1912. godine. O djelovanju Židovskog gospojinskog dobrotvornog društva tijekom Prvoga svjetskog rata ne nalazimo izravnih podataka, no đakovačke Židovke, uključujući i članice Židovskoga gospojinskog dobrotvornog društva, djelovale su dobrotvorno tijekom tog razdoblja. Između ostaloga, služile su kao bolničarke u Bolnici Crvenog križa u Đakovu.⁵⁸ Jedna od tih bolničarki bila je i Paula Spitzer⁵⁹ koja je dugi niz godina bila predsjednica društva. Ona je također sudjelovala i pri osnutku Društva za pripomoć ratnih invalida, utemeljenoga u Osijeku u ljeto 1915. godine, te je bila izabrana i za članicu Upravnog odbora tog društva.⁶⁰ Njezino članstvo u Upravnom odboru zasigurno je pripomoglo u približavanju toga društva đakovačkim Židovima, kao i Đakovčanima uopće. Primjerice, poznato nam je da je Johana Kerpner 1916. godine prikupila te istomu tom društvu poslala 50 kruna.⁶¹

Još jedno važno đakovačko društvo koje je kontinuirano bilo prisutno u dobrotvornim inicijativama tijekom ratnih godina bilo je Vojno veteransko i bolno pripomoćno društvo. Osnovali su ga 1912. Leopold Šips, Antun Miškovski, Jovan Smiljačić, Ante Hercog (Herzog), Pavo Kurtić, Ivan Slammar, Blaž Vukeljčić, Franjo Cindrić, Stjepan Živković, Vjekoslav Ditrich (Dittrich),

⁵⁶ Prodaja maslinovih grančica u dobrotvorne svrhe, u korist udovica i siročadi vojnika V. armije, uobičajila se u Hrvatskoj nakon što su vojnici s Jugozapadnog (talijanskog) ratišta za Uskrs 1916. poslali u domovinu maslinove grančice, koje su zatim bile ukrašene hrvatskom trobojnicom i natpisom: "Spomen grančica na naše vojnike na Soči". Članice Gospojinskog kluba u Zagrebu prodavale su građanstvu te grančice bez početne cijene, pa je svatko davao koliko je mogao ili smatrao dovoljnim. Usp. Herman Kaurić, *Za naše junake*, 316-317; Herman Kaurić, "Za našu južnu vojsku", 112-113. I ondje navedeni izvori i literatura.

⁵⁷ Mandić, "Trgovište Djakovo", 15; "Veliki dobrotvorni koncert u Djakovu", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., 127, subota, 3. VI. 1916., 4.

⁵⁸ Usp. Vladimir Geiger, "Osnivanje i pravila židovskih društava u Đakovu", *Zbornik Muzeja Đakovštine* 6 (2003), 72-73; [Hafner-Lahorski], "Bolnica 'Crvenog križa' u Djakovu", *Osijek i okolica za svjetskoga rata 1914.-1915.*, 71. ili Hafner-Lahorski, "Bolnica 'Crvenog križa' u Djakovu", *Hrvatska obrana* (Osijek), 3; Ostajmer i Geiger, "Bolnica", 62-63.

⁵⁹ Paula Spitzer rođena je u Đakovu 1877. godine, bila je supruga đakovačkoga odvjetnika dr. Žige Spitzera. Bila je i članica đakovačke podružnice Crvenog križa, nakon rata i članica Upravnog odbora tog društva. Zajedno sa suprugom stradala je u holokaustu.

⁶⁰ "Glavna konstitutantna skupština Društva za pripomoć ratnih invalida", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XIV., br. 173 (23. VII. 1915), 2; Ljiljana Dobrovšak, *Židovi u Osijeku od doseljavanja do kraja Prvoga svjetskog rata* (Osijek, 2013), 283.

⁶¹ "Hrvatsko društvo za pripomoć ratnim nemoćnicima", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 26 (3. II. 1916), 3.

Adam Albrecht, Janko Krnić i Marijan Heržić,⁶² koji je bio izabran za predsjednika.⁶³ Kada je u jesen 1914. u Đakovu osnovana Bolnica Crvenog križa, članovi Vojno veteranskog i bolno pripomoćnog društva pružali su odbornicima podružnice Crvenog križa pomoć pri prenašanju ranjenih i bolesnih vojnika te njihovu smještaju u bolnicu.⁶⁴ Između ostaloga, ovo društvo je imalo i vlastiti glazbeni orkestar, koji je često sudjelovao u dobrotvornim priredbama drugih društava i ustanova.

U Bolnici Crvenog križa u Đakovu oko ranjenih i oboljelih vojnika brinule su se požrtvovno časne sestre Družbe sestara sv. Križa u Đakovu. Sestre su imale znatnog iskustva u karitativnom i bolničkom radu, budući da su u Đakovu od 1868. njegovale bolesnike u bolnici za namještenike biskupskog vlastelinstva. Također, istu djelatnost obavljale su i u nizu bolnica i lazareta u Slavoniji, drugdje po Austro-Ugarskoj Monarhiji te u stranim zemljama.⁶⁵ U Bolnici Crvenog križa u Đakovu časne su sestre Družbe sestara sv. Križa kuhale, posluživale ranjenike i bolesnike i pomagale liječniku u previjanju ranjenih vojnika.⁶⁶ Uz njih su i Đakovčanke predvođene Marijom Švarcmajer,

⁶² Marijan Heržić (? 1874. – Samobor, 1939.), gospodarski činovnik. Sin ljekarnika i odvjetak stare plemićke obitelji Hrzić (Heržić) podrijetlom iz Brinja. Gimnaziju je polazio u Zagrebu i Bjelovaru te završio trgovačku školu. Bavio se ljekarništvom, a nakon što je prodao naslijeđenu tvornicu octa u Virju, 1906. odlazi za aktuara na biskupsko vlastelinstvo u Đakovu. Zaslužan je za razvoj vatrogastva, te je, pored ostaloga, bio predsjednik Dobrovoljnoga vatrogasnog društva u Đakovu, predsjednik Zajednice vatrogasnih društava Savske banovine i Vatrogasnog saveza Jugoslavije te tajnik Međunarodnoga vatrogasnog saveza u Parizu. Potkraj 1930-ih preselio se u Samobor, gdje je 1939. bio izabran za predsjednika vatrogasnog društva. Kasnije je bio i predsjednik đakovačkoga Mjesnoga odbora Crvenog križa. B. I., Jedna 25-godišnjica, *Narodna obrana* (Đakovo), god. XII, br. 5 (31. I. 1931), 3; “† Marijan pl. Heržić” *Vatrogasni vjesnik* (Zagreb), god. XLIV., br. 2-3, veljača-ožujak 1939., 57; *Spomen knjiga u povodu proslave 100-te obljetnice DVD Đakovo*, s.p.; *Spomen knjiga u povodu proslave 125-e obljetnice DVD Đakovo*, 41, 43-47, 49-50, 54-55; Geiger, “Osnivanje i pravila Vojno veteranskog”, 238, 241, 244.

⁶³ Vojno veteransko i bolno pripomoćno društvo u Đakovu osnovano je iz očito političkih razloga nakon što skupina Đakovčana, njih oko trideset, nije bila primljena u članstvo Dobrovoljnog vatrogasnog društva u Đakovu. “Oni su tada osnovali ‘Vojno-veteransko društvo’, sa slikovitom uniformom i glazbom. Pri tom činu, a i kasnije kao pročelnik novog društva istakao se g. Heržić. [...]” B. I., “Jedna 25-godišnjica”, 3; Geiger, “Osnivanje i pravila Vojno veteranskog”, 238.

⁶⁴ [Hafner-Lahorski], “Bolnica ‘Crvenog križa’ u Djakovu”, *Osijek i okolica za svjetskoga rata 1914.-1915.*, 71. ili Hafner-Lahorski, “Bolnica ‘Crvenog križa’ u Djakovu”, *Hrvatska obrana* (Osijek), 3; Ostajmer i Geiger, “Bolnica”, 62.

⁶⁵ Na primjer, o humanitarnom radu sestara na tlu Bugarske, uključujući i razdoblje Prvoga svjetskog rata, vidi više u: Estera Radičević, “Djelovanje sestara Sv. Križa na području zdravstva u Bugarskoj”, u: *Hrvati i Bugari kroz stoljeća. Povijest, kultura, umjetnost i jezik*, ur. Damir Karbić i Tihana Luetić (Zagreb, 2013), 199-214.

⁶⁶ Usp. “Bolnica Crvenog križa u sjemeništu”, *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske* (Đakovo), god. XLII, br. 20-21 (15. XI. 1914), 181; Pavić, “Osnivanje”, 31; Kasilda Vidović, “Od-

uglednom članicom podružnice Crvenoga križa u Đakovu, i s predsjednicom i jednom od osnivačica Društva Crvenog križa u Đakovu 1910., barunicom Albertinom pl. Adrowski rođ. Unukić, neumorno u nepovoljnim uvjetima opće nestašice i racionirane opskrbe, vodile brigu oko nabave neophodnih živežnih namirnica i oko reda, mira i čistoće u bolnici.⁶⁷

Jedna od ključnih ustanova vezanih uz prikupljanje i raspodjelu pomoći obiteljima hrvatskih vojnika bio je Središnji zemaljski odbor za zaštitu porodica mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika iz kraljevina Hrvatske i Slavonije. Odbor je bio osnovan 1. rujna 1914., a predsjednikom je imenovan Dragan barun Turković. Središnjem zemaljskom odboru za zaštitu porodica mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika iz kraljevina Hrvatske i Slavonije nadređeni su bili Ratno-pripomoćni uredi u Beču i Budimpešti.⁶⁸ *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske* objavio je 15. travnja 1917. Okružnicu Središnjega zemaljskog odbora za zaštitu porodica mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika iz kraljevina Hrvatske i Slavonije, od 1. travnja 1917. U Okružnici je, među ostalim, bilo navedeno: “Tisuće i tisuće hrvatskih junaka pohrlilo je u ovoj borbi naroda pod bojne zastave na obranu kralja i domovine. Mnogi od njih dadoše svoj život, a iza sebe ostaviše siročad i udovice, za koje se sada mora što izdašnije brinuti država i društvo. Velik je broj te siročadi, pa će biti i veliki izdaci za njihovo izdržavanje i uzgajanje. Preuzvišeni gospodin ban [Skerlec] kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije povjerio je skrb za tu siročad ‘Središnjem zemaljskom odboru za zaštitu porodica mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika iz kraljevina Hrvatske i Slavonije’. [...]” Okružnica ističe da je Naredbom Zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu, određen 22. travnja kao “Dan ratne siročadi” te da će se na taj dan u svim nastavnim zavodima prikupljati dobrovoljni novčani prinosi⁶⁹ koji će se do-

gojno-prosvjetno i karitativno djelovanje Družbe sestara svetog Križa u Đakovu”, *Diacovensia. Teološki prilozi*, god. III, br. 1, (Đakovo, 1995), 403; Antun Jarm, “Uz 200. obljetnicu Bogoslovnog sjemeništa i Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Đakovu (1806. – 2006.)”, *Đakovački vezovi. Jubilarna revija* (Đakovo, 2006), 131; Ostajmer i Geiger, “Bolnica”, 62.

⁶⁷ Usp. “Bolnica Crvenog križa u sjemeništu”, *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske* (Đakovo), god. XLII., br. 20-21 (15. XI. 1914), 181; [Hafner-Lahorski], “Bolnica ‘Crvenog križa’ u Đakovu”, *Osijek i okolica za svjetskoga rata 1914.-1915*, 71. ili Hafner-Lahorski, “Bolnica ‘Crvenog križa’ u Đakovu”, *Hrvatska obrana* (Osijek), 3; Pavić, “Osnivanje”, 31; Ostajmer i Geiger, “Bolnica”, 62.

⁶⁸ O radu “Središnjeg odbora za zaštitu obitelji mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika”, usp. Kolar, *Zbrinjavanje*, 43-54; Herman Kaurić, *Za naše junake*, 198-199. I ondje navedeni izvori i literatura.

⁶⁹ Naredbom Odjela za bogoštovlje i nastavu Kr. hrvatsko-slavonske-dalmatinske zemaljske vlade, od 18. ožujka 1917., određen je 22. travnja kao “Dan ratne siročadi”. Toga dana, koji nije slučajno određen, jer je to prva nedjelja nakon tisuću dana rata, trebale su sve škole širom zemlje sudjelovati u sabiranju milodara na javnim mjestima, po ulicama, trgovima i šetalištima, te prirediti školske priredbe, dok se sabiranje po ugostiteljskim objektima nije preporu-

stavljati hrvatsko-slavonskoj zemaljskoj blagajni u Zagrebu, s oznakom "Za ratnu siročad". Stoga je Ordinarijat biskupije zamoljen "da bi uputio svećenstvo o navedenome, a svećenstvo vjernike, na znamenovanje toga dana i na to, da spomen palih ratnika dostojno počaste spomenuvši ih se u molitvama, a njihove siročadi što izdašnjom moralnom i materijalnom pomoći." Naslovni biskup dr. Anđelko Voršak⁷⁰ Okružnicu je biskupijskom svećenstvu "toplo preporučio".⁷¹

Pozivi državnih i crkvenih vlasti naišli su i u Đakovu na odziv, a najveći su obol i tom prigodom dali učenici i učenice đakovačkih pučkih škola, nesumnjivo uz poticaj i pomoć Franje Higy Mandića te ostalih učitelja. Dana 22. travnja 1917. učenici građanske Više pučke škole sakupljali su novac prodajom cvijeća, cigara, cigareta, narodnih kokardi, razglednica s narodnim motivima, kao i razglednica s đakovačkim motivima koje su sami izradili. U popodnevnim satima istoga dana učenici su priredili glazbeno-deklamatorsku predstavu, kojom prigodom su sakupili 950 kruna i 98 filira za siročad. Osim građanske Više pučke škole, "Dan ratne siročadi" s malom su odgodom obilježile i samostanske škole, koje su dvije svečane priredbe upriličile 26. i 27. travnja 1917. Naročito je bila pohvaljena "junačka simfonička scenska slika 'Vjerom za mirom – pobjedom' za glasovir i pjevanje". U samostanskim školama bilo je prikupljeno daljnjih 700 kruna, tako da su đakovačke škole sabrale u korist siročadi ukupno 1650 kruna i 98 filira.⁷²

Kao i u drugim hrvatskim županijama, i u Virovitičkoj županiji je 18. srpnja 1917. osnovan posebni županijski Odbor za zaštitu obitelji mobilizovanih

čalo. Sav prihod prikupljen od građana i tvrtki išao je u korist "Fonda za ratnu siročad". Usp. Herman Kaurić, *Za naše junake*, 292-293. I ondje navedeni izvori i literatura.

⁷⁰ Dr. Anđelko Voršak (Ilok, 1844. – Đakovo, 1921.), posvećeni biskup. Gimnaziju završio u Osijeku, studirao na rimskom Germanicumu te polučio doktorat filozofije i teologije. Godine 1869. zaređen za svećenika. Po povratku u matičnu biskupiju đakovačku imenovan za biskupskog ceremonijara i duhovnika u samostanu čč. sestara sv. Križa. Zatim je 1873. župnik i vicearhidakon u Nuštru, 1877. u Đakovu, 1894. kanonik kustos, 1898. imenovan naslovnim zenopolskim biskupom. Poslije smrti biskupa J. J. Strossmayera i I. Krapca kapitularni vikar. Obnašao je brojne časti u biskupiji te bio izrazito uključen u društveni život građanskog Đakova. Pored ostaloga, bio je predsjednik Đakovačke gospodarske podružnice te prvi potpredsjednik đakovačke podružnice Crvenog križa. Pavić, "Osnivanje", 30; Mato Batorović, *Iločani*, (Vukovar, 1990), 112-113; Emerik Gašić, *Kratki povijesni pregled biskupija bosansko-đakovačke i srijemske načinjen iz povijesnih izvora s pridodanim životopisima* (Osijek, 2000), 96; Marin Srakić, "Stolni kaptol bosanski ili đakovački i srijemski u Đakovu", *Diacovensia*, god. 3, (Đakovo, 1995), br. 1, 281; Benašić, *Đakovački portreti*, 174.

⁷¹ Usp. "Okružnica središnjeg zemaljskog odbora za zaštitu porodica mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika iz kraljevina Hrvatske i Slavonije", *Glasnik biskupija Bosanske i Srijemske* (Đakovo), god. XLV., br. 7 (15. IV. 1917), 50.

⁷² "Dan ratne siročadi u Djakovu", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 109 (11. V. 1917), 2.

i u ratu poginulih vojnika. Na čelu Odbora bili su veliki župan Ivan Adamović kao predsjednik te podžupan Stjepan Pečić kao njegov zamjenik. Iz svakog upravnog kotara Virovitičke županije ušla je u Odbor za zaštitu obitelji mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika jedna osoba. Za Kotar Đakovo delegiran je dr. Antun Švarcmajer. Na prvoj sjednici županijskoga odbora, održanoj 12. rujna 1917., bio je usvojen zaključak o osnutku mjesnih odbora za zaštitu obitelji mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika. Prema istom zaključku, na tlu Đakovštine imala su biti osnovana četiri takva odbora: u Đakovu, Gorjanima, Semeljcima i Drenju. U ostalim su, pak, mjestima trebala biti osnovana povjerenička vijeća.⁷³

Znatan dio dobrotvornih priredbi održanih u Đakovu tijekom Prvoga svjetskog rata bio je namijenjen prikupljanju pomoći u korist hrvatskih ratnih invalida. Primjerice, dana 18. kolovoza 1915. u Đakovu je, prema običaju, bio svečano obilježen rođendan kralja Franje Josipa i tom je prigodom bila sakupljena svota od 641 krune i 74 filira. Đakovačka je kotarska oblast taj novac putem osječke županijske oblasti uputila barunici Tereziji Adamović, predsjednici prethodno već spominjanoga Društva za pripomoć ratnih invalida u Osijeku, na čemu je barunica Adamović i javno, putem novinstva, izrazila zahvalnost.⁷⁴

Đakovčani su se ratnih invalida prisjetili i 10. lipnja 1917. prigodom velikoga svečanoga okupljanja ("meeting") koje je bilo organizirano s prvenstvenom svrhom poticanja stanovništva na što širi odaziv na upisivanje ratnoga zajma. Na samom kraju priredbe vlastelinski ravnatelj Ivan Čfuta predložio je da se prikupe i prilozu u korist invalida i siročadi poginulih vojnika te je na taj način sabranih 520 kruna bilo poslano Zemaljskom odboru za liječenje i naobrazbu hrvatsko-slavonskih invalida u Zagrebu,⁷⁵ uz napomenu "da taj iznos svojoj svrsi privede, a sa osobitim obzirom na invalide kotara djakovačkog".⁷⁶

U okviru razmatranja dobrotvornoga rada u Đakovu tijekom Prvoga svjetskog rata neizostavna je i uključenost đakovačke školske mladeži, učeni-

⁷³ "Županijski odbor za zaštitu porodica mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika", *Narodna zaštita* (Zagreb), god. I., br. 14 (4. X. 1917), 2; Kolar, *Zbrinjavanje*, 127. O radu Središnjeg odbora za zaštitu obitelji mobilizovanih i u ratu poginulih vojnika 1917. i 1918., usp. Kolar, *Zbrinjavanje*, 43-54. I ondje navedeni izvori i literatura.

⁷⁴ "Dar društvu za opskrbu invalida", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XIV., br. 233 (2. X. 1915), 4.

⁷⁵ Zemaljski odbor za liječenje i naobrazbu hrvatsko-slavonskih ratnih invalida bio je osnovan početkom 1915. godine, a potom su bili osnovani i njegovi mjesni odbori diljem Kraljevine Hrvatske i Slavonije. Heinrich Schröer, "Zadaci mjesnih odbora za skrb invalida", *Narodna zaštita* (Zagreb), god. I., br. 11 (13. IX. 1917), 2.

⁷⁶ "Dan ratnoga zajma u Djakovu. Svečani meeting za VI. ratni zajam u Djakovu", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XVI., br. 137 (16. VI. 1917), 7; "Kriegsanleifest in Djakovo", *Die Drau* (Osijek), god. L., br. 133 (13. VI. 1917), 5.

ka i učenica Više pučke škole te dviju samostanskih škola (Niže pučke škole i Više škole). Već na samom početku rata, u razdoblju od rujna do studenoga 1914. uslijedio je niz okružnica i poziva školama da sudjeluju u materijalnim i novčanim prinosima za vojsku. Županijska oblast u Osijeku pozvala je da se u smislu vladine okružnice izradi s učenicama što više odjeće za vojsku. Zemaljska vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu, naložila je okružnicom da se u svim nižim i višim pučkim školama sabire kupinovo lišće za čaj vojsci. Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije Ivan Skerlec pozvao je okružnicom sve škole da sabiru prinose za božićnicu “našim vojnicima”.⁷⁷

Učiteljski zbor Više pučke škole u Đakovu priredio je s učenicama i učenicama 8. prosinca 1914. u svratištu Devčić dobrotvorni koncert čiji je prihod u vidu božićnoga dara bio namijenjen hrvatskim vojnicima na bojištu. Na koncertu je sudjelovala vojno-veteranska glazba, a prihod od 808 kruna upućen je podmaršalu Eugenu von Scheureu, zapovjedniku zagrebačkoga XIII. korpusa. U istu su svrhu sami učenici i učenice Više pučke škole međusobno prikupili 72 kruna i 12 filira, te je ova svota bila upućena vojnicima preko Ratno-pripomoćnog ureda u Budimpešti. Nadalje, učenice Više pučke škole načinile su tijekom 1914. sa svojom učiteljicom Dragom Dugački ukupno 135 vunenih kapa, 108 omota za trbuh, 100 pari obojaka zimskih, 82 para vunenih dokoljenica, 16 pari vunenih narukvica. Ukupna vrijednost navedenih predmeta namijenjenih vojnicima bila je 700 kruna. Prikupljanje materijalne i novčane pomoći hrvatskim vojnicima na ratištima trebalo je biti pospješeno i kroz djelatnost skautskoga udruženja “Paližna”,⁷⁸ koje je osnovano na Višoj pučkoj školi 18. prosinca 1914.⁷⁹

Učenice samostanskih škola (Niže pučke škole i samostanske Više škole) u Đakovu također su se odazvale na okružnicu Zemaljske vlade od 16. rujna 1914. te su izradile 90 kapa, 30 pari dokoljenica i 30 pari narukvica za vojnike. Općinsko poglavarstvo Đakova dalo je za nabavu materijala 60 kruna, što je dostajalo za izradu 40 kapa, a ostatak sredstava namaknuo je Samostan časnih sestara sv. Križa. Povodom okružnice bana Skerleca od 13. studenoga 1914., kojom je pozvao sve škole da sabiru prinose za božićnicu “našim

⁷⁷ *Izviješće niže pučke škole i samostanske više škole “Sestara Svetog Križa” koncem školske godine 1914.-1915.*, (Đakovo, 1915), 19.

⁷⁸ Paližna, hrvatska plemićka obitelj. Ime skautskog udruženja očito je u spomen na najznačajnijeg predstavnika obitelji Paližna, Ivana (Joannes de Palisna), viteza reda Ivanovaca, priora vranskog i hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog bana. Usp. Paližna, *Hrvatski leksikon*, II. svezak L - Ž, 226.

⁷⁹ “Dobrotvoran koncert”, *Narodne novine* (Zagreb), god. LXXX., br. 323 (9. XII. 1914), 4; “Doprinos đakovačke više pučke škole za našu vojsku”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XIII., br. 304 (22. XII. 1914), 2; *Izveštaj Više pučke (gradjanske) škole realnog smjera u Đakovu koncem školske godine 1915.-1916.*, 3. [“I. Rad više p. škole i njenoga učiteljstva za ratnu pripomoć”]; Mandić, “Trgovište Đakovo”, 16.

vojnica”, sabrale su učenice samostanskih škola u Đakovu kao božićnicu vojnicima 150 kruna.⁸⁰

Zemaljska vlada prosljedila je školama i naredbu Ugarske vlade od 6. veljače 1915. o prikupljanju kovanih predmeta u ratne svrhe. Okružnicom od 17. travnja 1915. potiče Zemaljska vlada, Odjel za bogoštovlje i nastavu, da se među školskom mladeži “sabiru svakog mjeseca dobrovoljni prinosi za naše invalide”. *Izviješće niže pučke škole i samostanske više škole “Sestara Svetog Križa” koncem školske godine 1914.-1915.* navodi da su sve učenice vrlo marljivo sakupljale kupinovo lišće i stare kovine u ratne svrhe. Ujedno su učenice prikupljale i novac za invalide, pa je poznato da su u svibnju prikupile 50, a u lipnju 35 kruna.⁸¹

U lipnju 1915. dostavilo je ravnateljstvo Više pučke škole u Đakovu Oružnom topničkom skladištu u Osijeku 24 kilograma bakra i mjedi koje su sabrali učenici i učenice. Zatim su učenici i učenice Više pučke škole 23. rujna 1915. prikupili za ratne ranjenike 928 svezaka raznih časopisa i 574 knjige. Učenici i učenice Više pučke škole koji su za postignute školske uspjehe imali biti nagrađeni knjigama odrekli su se te nagrade, te su svotu od 80 kruna 4. studenoga 1915. poslali Zemaljskom odboru za skrb ratnih invalida u Zagrebu. Uz to, učenici i učenice Više pučke škole dostavili su đakovačkoj općini 17. studenoga 1915. oko 1000 metara slamnatih pletenica koje su ispleli, a 20. studenoga 1915. i 7 kilograma otpadaka vune i kaučuka koje su prikupili. Viša pučka škola poslala je 30. studenoga 1915. Gostioničarskom savezu u Zagreb 750 cigareta i cigara, te nekoliko paketa duhana, a sve kao božićni dar učenika i učenica vojnicima.⁸² Naime, Gostioničarski savez u Zagrebu postao je središnja ustanova za prikupljanje duhanskih proizvoda za hrvatske vojnike na bojištima.⁸³ Nadalje, u isto je vrijeme za božićni dar bilo među školskom mladeži prikupljeno 75 kruna i 84 filira gotovoga novca.⁸⁴

Nakon što je Odjel za bogoštovlje i nastavu Zemaljske vlade školama dostavio obavijest predstojništva Ratno-pripomoćnog ureda Ugarskoga ministarstva za zemaljsku obranu o stavljanju u promet spomen-križa “Mladež

⁸⁰ *Izviješće niže pučke škole i samostanske više škole “Sestara Svetog Križa” koncem školske godine 1914.-1915.*, (Đakovo, 1915), 21.

⁸¹ *Izviješće niže pučke škole i samostanske više škole “Sestara Svetog Križa” koncem školske godine 1914.-1915.* (Đakovo, 1915), 19, 21.

⁸² *Izveštaj Više pučke (gradjanske) škole realnog smjera u Djakovu koncem školske godine 1915.-1916.*, 3-4. [“I. Rad više p. škole i njenoga učiteljstva za ratnu pripomoć”]; Mandić, “Trgovište Djakovo”, 16.

⁸³ Usp. Herman Kaurić, *Za naše junake*, 102-109; Herman Kaurić, “Za našu južnu vojsku”, 104-105. I ondje navedeni izvori i literatura.

⁸⁴ Mandić, “Trgovište Djakovo”, 16.

domovini 1914.–1915.”⁸⁵ koji se imalo prodavati uz cijenu od 50 flira te u korist zaklade za potporu udovica i siročadi u ratu palih vojnika, sve učenice samostanske Više pučke škole i velik broj učenica Niže pučke škole nabavile su taj spomen-križ.⁸⁶

Nastavnice na Višoj pučkoj djevojačkoj školi u Đakovu, časne sestre Družbe sestara sv. Križa u Đakovu, s učenicama škole organizirale su školske priredbe od kojih je čisti dobitak bio namijenjen u korist siromašne djece. Također, Marijina kongregacija,⁸⁷ osnovana u Đakovu 13. prosinca 1914. pod nazivom “Majka dobrog savjeta”,⁸⁸ izvela je 26. travnja 1917. svečanu akademiju, a dobrovoljni su prilozi bili namijenjeni siročadi “poginulih hrvatskih junaka”.⁸⁹

Prema podatcima koje je sakupio dr. Franjo Higy Mandić, dvije đakovačke samostanske škole (Niža djevojačka pučka škola i Viša djevojačka pučka škola) izradile su: 120 kapa, 22 para dokoljenica, 46 pari narukvica, 18 pari čarapa, 30 slamnatih pletenica, 75 kesica, 30 zimskih šešira, itd. Jedan dio ovih predmeta poslalo je Ravnateljstvo samostanske Više pučke škole i Niže djevojačke pučke škole 3. veljače i 26. studenoga 1915. županijskoj oblasti u Osijeku, drugi dio vojnom zapovjedništvu u Osijek, a nešto je razdijelilo članovima obitelji mobiliziranih vojnika. Ravnateljstvo samostanske Više pučke škole i Niže djevojačke pučke škole također je zamolilo Ministarstvo za zemaljsku obranu da mu pošalje vune od koje su izrađivani razni predmeti za vojnike. Pored tih predmeta, ministarstvu je bilo poslano i oko 100 kilograma sakupljene gume, kaučuka, bakra i mjedi. Učenice su osim toga sakupile u novcu za božićnicu našim vojnicima 150 kruna (i dostavile kotarskoj oblasti

⁸⁵ Spomen-križ “Mladež domovini 1914.-1915.” ustvari je značka (od tombaka pozlaćenog i emajlirano), izrađena u obliku bijelo emajliranog istokračnog križa sa zlatnim rubovima i s krakovima koji se povijeno sužavaju prema sjecištu (tip. tzv. Leopoldova križa). Na vrhu križa je ugarska kruna sv. Stjepana. U krakovima križa natpis: “Mladež domovini / 1914 / 1915”. Straga su igla i natpis: “Ratno pripomoćni ured”. Usp. *Dadoh zlato za željezo. Prvi svjetski rat u zbiricama Hrvatskog povijesnog muzeja*, Urednica: Jelena Borošak Marijanović (Zagreb, 2011), 440.

⁸⁶ *Izviješće niže pučke škole i samostanske više škole “Sestara Svetog Križa” koncem školske godine 1914.-1915.*, (Đakovo, 1915), 19, 21.

⁸⁷ Marijine kongregacije, katolička udruženja koja su osnovali i promicali isusovci s ciljem usavršavanja u kršćanskom životu, širenju i obrani vjere, posebno kroz pobožnost. Napose se ističu dačke Marijine kongregacije svojim vjerskim, kulturnim i karitativnim radom. Od početka 20. stoljeća Marijine kongregacije nastaju posvuda u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, pa ih 1917. ima oko 170 za sve uzraste, zvanja i staleže. Razvijaju bogatu djelatnost i promiču vjerski, društveni i kulturni život. Usp. M.[ijo] Korade, “Marijine kongregacije”, *Hrvatski leksikon*, II. svezak L - Ž, 64.

⁸⁸ Usp. *Izviješće niže pučke škole i samostanske više škole “Sestara Svetog Križa” koncem školske godine 1914.-1915.*, 6.

⁸⁹ Usp. Vidović, “Odgojno-prosvjetno”, 400-402.

u Đakovu), za invalide 85 kruna (i dostavile županijskoj oblasti u Osijeku) i za siročad palih vojnika 500 kruna (i dostavile kotarskoj oblasti u Đakovu).⁹⁰

Jedan od niza dobrotvornih koncerata priređenih od strane školske mladeži održan je 22. kolovoza 1915. u dvorani svratišta Devčić. Koncert je u korist đakovačkoga Crvenog križa organizirala Đačka ferijalna družba, sudjelovala je vojnička glazba 78. osječke pješačke pukovnije (pukovnija Gerba), a ukupan čisti dobitak – 401 kruna i 16 filira – bio je uručen Mariji (Mici) Švarcmajer. Prema izvješću objavljenom u osječkoj *Hrvatskoj obrani*, odaziv publike bio je “sjajan”, a koncert je svojim posjetom počastio i biskup Krapac. Dvoranu je dekorirao biskupijski vrtlar Adam Barbier, a pri izvođenju bogatog programa istaknuli su se, pored ostalih, svećenik Fran (Franjo) Vuljak, Zlata i Jelica Bönel, Mica i Ljubica Čefuta, Vera Štriga te Marko Spitzer. Posebno toplim načinom bila je pozdravljena izvedba alegorije “Na talijanskoj granici”, što je bilo i razumljivo s obzirom na način na koji je Kraljevina Italija nekoliko mjeseci ranije stupila u rat na strani Antante: “Od svih prikazbi je ova zadnja pobudila najviše odobravanja – ta u ratnoj smo dobi! U pozadini ovog prikazivanja bila je slika našeg premilostivog cara i kralja pod okriljem našeg milog hrvatskog barajaka. Sa poklikom: Živjela naša hrvatska Istra, živjelo naše hrvatsko more – naš alem kamen, živjela naša mila domaja! svršila se ta scenarija.”⁹¹

Za božićnicu 1915. “našim ratnicima” sakupile su učenice Niže pučke djevojačke škole u Đakovu 34 kruna i 37 filira, zatim 25 snopića cigaretnih papirića, 36 paketića duhana, 60 cigara, 1100 cigareta, ½ litre odrezaka od cigara. Učenice Niže djevojačke škole načinile su i 24 vreće za pijesak, sakupile 34 kilograma kovine, 4 kilograma gume, splele 380 metara slamnatih pletenica, sakupile 25 kilograma kupinovog lišća te sve to otpremile vojnicima na bojištu.⁹²

U vrijeme Prvoga svjetskog rata kulturna društva rijetko su i iznimno održavala skupove i predstave. Tijekom ratnih godina Hrvatsko pjevačko društvo “Preradović” u Đakovu nastupilo je tek jednom, o proslavi stote godišnjice rođenja hrvatskog pjesnika i književnika Petra Preradovića.⁹³ Ta obljetnica obilježavana je i u školama, pa su učenici i učenice Više pučke škole u Đakovu dana 19. ožujka 1918. održali prigodnu proslavu. Proslavi na Višoj pučkoj školi nazočile su časne sestre sv. Križa, učiteljski zbor Niže pučke škole, uči-

⁹⁰ Mandić, “Trgovište Djakovo”, 15-16.

⁹¹ -čić, “Svečani koncert ‘đjačke ferijalne družbe’ u korist ‘Crvenog Križa’ u Djakovu”, *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XIV., br. 211 (6. IX. 1915), 2.

⁹² Mandić, “Trgovište Djakovo”, 15.

⁹³ Usp. Horvat, *Spomenica*, 209; Bijelić, “Sklad – Preradović (1863.-1945.)”, 78; B. Bijelić, “Sklad - Preradović” 1863.-1939., 18.

teljski zbor Više pučke škole te školska mladež. Uz prigodne govore i predavanja nastavnika, narodne pjesme otpjevane po učenicima i učeničke recitale Preradovićevih pjesama, na kraju su učenici otpjevali "Lijepu našu domovinu". Učenici i učenice su u okviru proslave "međusobno sabrali za hrvatsku siročad" 47 kruna i 84 filira.⁹⁴

Na "Dan ratne siročadi", 21. travnja 1918., prikupljala je školska mladež po ulicama od mještana Đakova dobrovoljne prinose te je tom prigodom bilo sakupljeno 557 kruna i 4 filira. Učiteljski zbor Više pučke škole u Đakovu priredio je s učenicima i učenicama 1. lipnja 1918. dobrotvorni koncert na kojemu je bio ostvaren čist prihod u iznosu od 1.524 krune i 60 filira. Svota je bila namijenjena u dvije svrhe: pola za ratnu siročad hrvatskih vojnika, a druga polovica za liječenje i obrazovanje hrvatskih invalida. Na "Dječji blagdan",⁹⁵ 2. lipnja 1918., još su jednom učenici i učenice Više pučke škole prikupljali dobrovoljne prinose po ulicama Đakova od mještana. Tada je sakupljen razmjerno skroman iznos (78 kruna i 40 filira) koji je bio određen "za osnivanje kolijevke, skloništa, sirotišta, nahodišta i zavoda za umobolnu djecu".⁹⁶

Na Silvestrovo 1915. đakovačka je mladež ponovno u Đakovu upriličila dobrotvornu priredbu, ovoga puta u korist siročadi poginulih đakovačkih vojnika. Uz uobičajene izvedbe klasičnih komada (Joseph Haydn, Charles Gounod), bili su izvedeni i manji igrokazi, a nastupili su i đački tamburaški zbor te đački muški zbor. Izvjestitelj s koncerta – a vjerojatno je bila riječ o Milanu Spitzeru, sinu Žige i Paule Spitzer – opisao je uspjeh priredbe sljedećim riječima: "Dvorana bila je dupkom puna, a nakon izvedenih točaka započela je animirana zabava i ples do zore. Na blagajni pala je lijepa svota u korist siročadi palih junaka te su opet hrvatski djaci dali sve što su mogli, da obrišu koju suzu tužnoj đakovačkoj siročadi."⁹⁷

⁹⁴ Usp. *Izvještaj Više pučke škole realnog smjera u Đakovu koncem školske godine 1917.-1918.*, 21, 23-24 ["II. Rad učiteljstva i škol. mladeži u ratne pripomoćne svrhe", "III. Školske vijesti A. Ljetopis škole"].

⁹⁵ Udruga učiteljica, sekcija "Za našu djecu", dobila je od Kr. hrvatsko-slavonske-dalmatinske zemaljske vlade 1908. dozvolu održavanja "Dječjeg dana" i "Dječjeg blagdana" prvog vikenda u lipnju, kako bi mogla uzdržavati svoje ustanove za zbrinjavanje djece, te za školsku prehranu siromašne djece, za potporu siromašnim i poštenim obiteljima i slično. Izbijanjem rata 1914. uglavnom su se bavili zbrinjavanjem vojničke siročadi i novčanom pomoći majkama udovicama. Usp. Herman Kaurić, *Za naše junake*, 246-247. I tamo navedeni izvori i literatura.

⁹⁶ Usp. *Izvještaj Više pučke škole realnog smjera u Đakovu koncem školske godine 1917.-1918.*, 21, 23-24 ["II. Rad učiteljstva i škol. mladeži u ratne pripomoćne svrhe", "III. Školske vijesti A. Ljetopis škole"].

⁹⁷ Milan Sp. [Milan Spitzer?], "Đakovčani za ratne invalide", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 7 (11. I. 1916), 2.

Početak siječnja 1916. dostavila je Viša pučka škola u Đakovu Poglavarstvu općine trgovišta Đakovo vunenu odjeću, koju su načinile učenice (22 vunene kape, 5 pari vunenih dokoljenica, i 78 vunenih narukvica).⁹⁸

Mjesec dana kasnije, 2. veljače 1916., učenici i učenice Više pučke škole u Đakovu priredili su još jedan dobrotvorni "koncert", a zapravo programski bogatu i raznovrsnu priredbu, namijenivši čisti prihod invalidima Virovitičke županije. Cjelokupan program izveli su sami učenici. Program je bio otvoren skladbom Franje Vilhara "Za Hrvatsku", a izveo ju je mješoviti učenički zbor s više od stotinu članova. Druga točka sastojala se od deklamiranja odlomaka iz djela Vladimira Nazora "Hrvatski kraljevi", pri čemu su učenici i učenice bili odjeveni u kostime koji su bili ustupljeni od strane osječkoga Hrvatskog narodnog kazališta. Nakon toga su tri učenice (Deml, Frank i Štriga) šestero-ručno i "bez najmanje pogriješke" izvele "Vojničku koračnicu" Franza Schuberta, a kao četvrta točka izveden je igrokaz "God na selu" koji je opisan kao "mala slika iz slavonskog života". Novinska izvješća bila su složna u ocjeni da se ta točka programa, sa "svojim narodnim kolom i gajdašem", najviše svidjela Đakovčanima, a to potvrđuje i podatak da je morala biti dva puta izvedena. Kao peta i posljednja točka bio je izveden komični igrokaz "Seljak – Herod" ili "Jao si ga onome tko dopadne djacima u ruke". U novinskim je izvješćima – i u *Ilustrovanom listu* i u *Hrvatskoj obrani* – naročito bio istican narodni karakter priredbe, pa je u izvješću što ga je donio *Ilustrovani list* pisalo: "Što je kod toga koncerta uopće udaralo u oči, bila je narodna nošnja; svi su naime učenici i učenice bili odjeveni u bogata narodna odijela, kakva nose seljaci i seljakinje u Djakovštini." U istom duhu bila je dekorirana i dvorana: zidovi su bili obloženi seljačkim ćilimima, "jedan ljepši i bogatiji od drugoga, nizali su se pred očima općinstva, i ovo je zadivljeno gledalo ono bogatstvo boja, onu raskoš narodne ornamentike, onaj istančani ukus naših žena". Izvješću objavljenom u *Ilustrovanom listu* bile su priložene dvije fotografije što ih je snimio đakovački fotograf Dragan Kovačević. *Hrvatska obrana* donijela je podatak o čistom prihodu od 678 kruna i 88 filira, a u *Ilustrovanom listu* bilo je istaknuto kako je "viša pučka škola realnog smjera u Djakovu doprinjela dosad u razne ratne svrhe, što u gotovom novcu što u robi, lijepu svotu od K 2.600.44, što služi na čast mladeži, ravnateljju i učiteljskom zboru, koji su si potpuno svije-sni svojih patriotskih dužnosti".⁹⁹ Prikupljenu novčanu svotu navodi i *Izvjestaj Više pučke (gradjanske) škole realnog smjera u Djakovu koncem školske*

⁹⁸ *Izvjestaj Više pučke (gradjanske) škole realnog smjera u Djakovu koncem školske godine 1915.-1916.*, 4 ["I. Rad više p. škole i njenoga učiteljstva za ratnu pripomoć"]; Mandić, "Trgovište Djakovo", 16.

⁹⁹ "Za ratne invalide", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 25 (1. II. 1916), 3; "Dobrotvorni koncert u Djakovu", *Hrvatska obrana* (Osijek), god. XV., br. 32 (10. II. 1916), 3; Dobrotvorni koncert više pučke škole u Djakovu, *Ilustrovani list* (Zagreb), god. III, br. 13 (25. III. 1916), 292. Usp. *Izvjestaj Više pučke (gradjanske) škole realnog smjera u Djakovu*

godine 1915.-1916.¹⁰⁰ te dr. F. Higy Mandić, u *Odlomku iz djela Zlatna knjiga naroda hrvatskoga*, koji napominje da su “učenici i učenice ili sami novac žrtvovali ili ga sabrali od dobrih ljudi”.¹⁰¹

Ravnateljstvo Više pučke škole u Đakovu poslalo je 8. veljače 1916. Zemaljskom odboru za strukovno liječenje, naobrazbu i skrb hrvatsko-slavonskih ratnih invalida u Zagrebu 35 kruna i 60 filira, a isti je iznos bio sakupljen među učenicima i učenicama. Osim toga, učenici i učenice Više pučke škole sabirali su kupinovo lišće za čaj, sušili ga te slali vojnicima na bojištima.¹⁰²

Što većih, što manjih, novčanih prinosa bilo je školske godine 1917./1918. sveukupno 2.641 kruna i 79 filira. *Izveštaj Više pučke škole realnog smjera u Đakovu koncem školske godine 1917.-1918.* navodi da je od početka rata u protekle tri godine prikupljeno “u ratne pripomoćne svrhe” 4.883 kruna i 48 filira, te da je sveukupno školskih godina 1914./1915. uključivo do 1917./1918. prikupljeno 7.525 kruna i 27 filira.¹⁰³

Učiteljski zbor Više pučke škole u Đakovu te školska mladež i školske su godine 1917./1918. provodili “najpripravnije sve odredbe viših vlasti, kako bi što više sabrali novčanih prinosa, koji služe ratno pripomoćnim svrhama”. U prikupljanju novčanih priloga, učenici i učenice Više pučke škole u Đakovu prodavali su razne ukrasne (vjerojatno domoljubne) znakove, razglednice “Mladi Hrvati”,¹⁰⁴ a za “Nikolinjski sajam u Osijeku” (6. prosinca) prodavali su ulaznice. Za božićnicu ratnicima prikupili su učenici i učenice Više pučke škole u Đakovu 29 kruna i 8 filira.¹⁰⁵

U posljednjim dvjema ratnim godinama, 1917. i 1918., prostor Đakova i Đakovštine odigrao je značajnu ulogu i u najvećem humanitarnom poduhvatu

koncem školske godine 1915.-1916., 4 [“I. Rad više p. škole i njenoga učiteljstva za ratnu pripomoć”]; Mandić, “Trgovište Đakovo”, 16.

¹⁰⁰ *Izveštaj Više pučke (gradjanske) škole realnog smjera u Đakovu koncem školske godine 1915.-1916.*, 4-5 [“I. Rad više p. škole i njenoga učiteljstva za ratnu pripomoć”].

¹⁰¹ Mandić, “Trgovište Đakovo”, 16.

¹⁰² *Izveštaj Više pučke (gradjanske) škole realnog smjera u Đakovu koncem školske godine 1915.-1916.*, 4 [“I. Rad više p. škole i njenoga učiteljstva za ratnu pripomoć”]; Mandić, “Trgovište Đakovo”, 16.

¹⁰³ Usp. *Izveštaj Više pučke škole realnog smjera u Đakovu koncem školske godine 1917.-1918.*, 21 [“II. Rad učiteljstva i škol. mladeži u ratne pripomoćne svrhe”].

¹⁰⁴ Tijekom Prvoga svjetskog rata austro-ugarske državne ustanove zadužene za skrb za vojnike i njihove obitelji, kao i dobrotvorna društva, izdavali su različite i mnogobrojne razglednice i dopisnice sa ratnim i domoljubnim prikazima, koje su prodavane, a prihod je išao u dobrotvorne i zdravstvene svrhe. Usp. Herman Kaurić, *Za naše junake*, 334-337; *Daduh zlato za željezo*, 240-253.

¹⁰⁵ Usp. *Izveštaj Više pučke škole realnog smjera u Đakovu koncem školske godine 1917.-1918.*, 21 [“II. Rad učiteljstva i škol. mladeži u ratne pripomoćne svrhe”].

kada je riječ o hrvatskim zemljama tijekom Velikoga rata – u zbrinjavanju gladu ugrožene djece iz Istre, Dalmacije te Bosne i Hercegovine. Uslijed dugih ratnih godina i nerodice, zavladaše su 1917. godine na tom području oskudica, neimaština i glad.¹⁰⁶ U Đakovštinu, pretežito tijekom 1917. i 1918., iz Hercegovine i Dalmacije organizirano su dovođena i smještana, napose kod seoskih obitelji, mnogobrojna djeca iz ugroženih krajeva na oporavak i prehranu ili su, pak, mještani priređivali dobrotvorne priredbe i prikupljali novčana sredstva za nabavku hrane i odjeće za ugroženu hercegovačku i dalmatinsku djecu.¹⁰⁷

Dalmatinska djeca, ukupno njih 110, pristigla su u Đakovštinu krajem kolovoza 1917. godine. Nakon kratkoga odmora u Zagrebu, transport koji su vodili tajnik Središnjega zemaljskog odbora za zaštitu obitelji mobiliziranih i u ratu poginulih vojnika dr. Đuro Basariček i školski ravnatelj M. Lisac, pristigao je 22. kolovoza na željezničku postaju Vrpolje gdje je bio priređen svečani doček. Pored ostalih, djecu i njihove pratitelje dočekali su đakovački kotarski predstojnik Antun Mitrović, predsjednik Upravnoga odbora đakovačkog Gospojinskog društva dr. Antun Švarcmajer te gorjanski općinski bilježnik i načelnik Mijo Jozić, a djeci su bile ponuđene košare s voćem i kolačima.¹⁰⁸ Do Đakova su gosti potom bili prevezeni kolima, a pred đakovačkom ih je katedralom dočekalo građanstvo na čelu s načelnikom Stjepanom Barlovićem i njegovom suprugom. Nakon načelnikovih pozdravnih riječi 60 djece bilo je

¹⁰⁶ Usp. *Spomenspis na spasavanje Istarske, Dalmatinske i Bosansko-Hercegovačke djece za vrijeme Svjetskog rata*, ur. Ljudevit Krajačić (Zagreb, 1921); Josip Šilović, “Kolonizacija djece u seljačke porodice u Jugoslaviji”, *Narodna zaštita*, br. 1, (Zagreb, 1932), 7; Ivan Softa, *Dani jada i gladi. Ratne prilike u Hercegovini* (Zagreb, 1937); Andrija Nikić, *Godine gladi. Povijesni prikaz spasavanja hercegovačke sirotinje (1916.-1919)* (Duvno, 1974.), (Mostar – Veljaci, 1995); Kolar, *Zbrinjavanje*; Hrvoje Malčić i Mislav Gabelica, “Spasavanje gladne djece iz Bosne i Hercegovine u vrijeme Prvog svjetskog rata”, u: *Fra Didak Buntić – čovjek i djelo*, ur. Stipe Tadić, Marinko Šakota (Zagreb, 2009), 229-272; Vlado Puljiz, “Prilike u Hercegovini i spašavanje gladne djece u Prvom svjetskom ratu (Osvrt na socijalne i gospodarske prilike, uzroke gladi i ulogu hrvatskih humanitarnih organizacija u spašavanju hercegovačke djece)”, u: *Fra Didak Buntić – čovjek i djelo*, ur. Stipe Tadić, Marinko Šakota (Zagreb, 2009), 183-205; Mina Kujović, “Privremeno izmještanje bosanskohercegovačke djece u Slavoniju (1917-1920) prema građi Arhiva Bosne i Hercegovine”, *Historijska traganja/Historical Searches*, br./No. 6 (Sarajevo, 2010), 35-48. I ondje navedeni izvori i literatura.

¹⁰⁷ Usp. Ivan Marinčić, “Putovanje hercegovačke djece u Hrvatsku”, *Kršćanska obitelj*, XVI-II (Mostar, 1917), 248-249; Stipe Marković, “Među hercegovačkom djecom u Slavoniji”, *Kršćanska obitelj*, XIX (Mostar, 1918), 40-44; “Zabava u korist hercegovačke siročadi u Velikoj Kopanici”, 386-387; “Mali Dalmatinci na prehrani u Gorjanima i Tomašancima u slavonskoj nošnji”, 12; Gali, “Historija”, 22; Pavić, *Gorjani*, 27; Nikić, *Godine gladi*, 60, 62, 122; Kolar, *Zbrinjavanje*, 77, 78, 86, 296-301. I ondje navedeni izvori i literatura.

¹⁰⁸ U izvješću objavljenom u zagrebačkoj *Narodnoj zaštiti* njihova su imena navedena s većim brojem pogrešaka: Mitrović je naveden kao “N. Mitrović”, Švarcmajer kao “D. Švarcmajer”, a Jozić kao “Mijo Jovičić”. “Dalmatinska mladež u Djakovštini”, *Narodna zaštita* (Zagreb), god. I., br. 11 (13. IX. 1917), 2.

smješteno u đakovačkim domovima, a ostalih 50 svoj su privremeni dom našli u Gorjanima. Iz Središnjega odbora bilo je izraženo zadovoljstvo načinom na koji su djeca bila primljena u Gorjanima: "Uvjerismo se drugi dan na licu mjesta, da su djeca smještena po jedno i po dvoje u kuće, a što je najznatnije, da su ih obitelji objeručke s očinskom ljubavi primile među svoju djecu." Osobite zasluge pri prihvatu malih Dalmatinaca u Đakovštini bile su odavane Mariji (Mici) Švarcmajer, gorjanskom bilježniku i načelniku Miji Joziću te gorjanskom učitelju Kohariću.¹⁰⁹

Zaključak

Premda ne osobito brojni i bogati, dostupni izvori dostatni su za razmjerno cjelovito sagledavanje dobrotvorne djelatnosti đakovačkih društava, ustanova te pojedinaca tijekom Prvoga svjetskog rata. Ta je tema dosad bila posve zanemarena, kao uostalom i drugi aspekti povijesti Đakova i Đakovštine u istom razdoblju, no ipak je vrlo važna za bolje razumijevanje prilika u kojima je, daleko od izravnih ratnih djelovanja, živjelo đakovačko građanstvo.

Izravno ili neizravno, Veliki je rat tijekom svoje duge i iscjepujuće četiri i pol godine ostavio teške posljedice na život cjelokupnoga stanovništva Austro-Ugarske Monarhije. Pored brojnih vojnih žrtava razasutih na bojištima diljem svijeta, bili su brojni i razni drugi stradalnici koji su vapili za državnom ili bilo kakvom drugom pomoći: obitelji koje su s izbijanjem rata i provedenom mobilizacijom ostale bez svojih hranitelja, invalidi, siročad, te uopće široki slojevi osiromašenoga stanovništva kod kojih je pred kraj rata sve prisutnija bila smrt uslijed gladi. Kao i drugdje diljem Monarhije, i u Đakovu su mjesni predstavnici vlasti, društva, svjetovne i crkvene ustanove, škole te najširi slojevi stanovništva, najčešće bez razlike u etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti i političkoj opredijeljenosti, udružili svoje snage kako bi barem malo, u okviru vlastitih (skromnih) mogućnosti, olakšali život svima kojima je pomoć trebala. U okviru tih nastojanja osobito zapaženu ulogu odigralo je nekoliko đakovačkih društava od kojih su neka bila osnovana početkom 20. stoljeća, a druga nakon izbijanja rata: đakovačka podružnica Crvenog križa, Vojno veteransko i bolno pripomoćno društvo, Katoličko dobrotvorno gospojinsko društvo te Udruženje gospođa za skrb i prehranu.

Zalaganjem svih navedenih društava, ustanova i pojedinaca bile su barem donekle ublažene socijalne neprilike najugroženijih slojeva, a posebna je spomena vrijedno sudjelovanje stanovništva Đakovštine u udomljavanju gla-

¹⁰⁹ "Dalmatinska mladež u Djakovštini", *Narodna zaštita* (Zagreb), god. I., br. 11 (13. IX. 1917), 2. Prema nešto kasnijem podatku, u Đakovu je bilo smješteno 60, a u Gorjanima 49 dalmatinske djece. "Smještanje malih Istrana, Dalmatinaca i Hercegovaca u Hrvatskoj", *Narodna zaštita* (Zagreb), god. I., br. 17-18 (1. XI. 1917), 10. Usp. Kolar, *Zbrinjavanje*, 128.

đu ugrožene djece s prostora Istre, Dalmacije te Bosne i Hercegovine, zatim zbrinjavanje đakovačke siročadi i siromašnijih obitelji čiji su hranitelji završili na bojištima, kao i brojne dobrotvorne inicijative koje su bile usmjerene k olakšavanju svakodnevnoga života vojnicima na bojištu.

STRANA 292.

ILUSTROVANI LIST

BROJ 43.

DOBROTVORNI KONCERT VIŠE PUČKE ŠKOLE U DJAKOVU

Učenicima i učenicima više pučke škole u Djakovu priredili su 2. veljače o. g. koncert, namijenivši čisti prihod za invalide županije virovitičke. Što je kod toga koncerta uopće udaralo u oči, bila je narodna nošnja; svi su naime učenici i učenice bili odjeveni u bogata narodna odijela, kakva nose

seljaci i seljakinje u Djakovštini. Mnogobrojno općinstvo nije se moglo dosta nadiviti ljepoti i bogatstvu tih odijela koja su u svijetlu acetilena bojno blistala svojim raskošnim zlatnim vezom. Najviše se svidjela 4. točka programa „God na selu“ sa svojim narodnim kolom i gajdašem. Donosimo dvije slike.

što ih je snimio đakovački fotograf g. Dragan Kovačević. D nja prikazuje grupu učenika i učenica u narodnim odijelima, a gornja prizor iz „God na selu“. Tu se vidi kolo, narod, koji promatra kolo, a u pozadini desno vidi se kramar, kako nudi svoju sitnu robu. Pripomenuti nam je, da je

viša pučka škola realnog smjera u Djakovu doprinjela dosad u razne ratne svrhe, što u gotovom novcu što u robi, lijepu svotu od **K 2.600.44**, što služi na čast mladeži, ravnatelju i učiteljskom zboru, koji su si potpuno svijesni svojih patriotskih dužnosti.

1. "Dobrotvorni koncert više pučke škole u Djakovu", *Ilustrovani list* (Zagreb), god. III, br. 13, 25. III. 1916.

2. Ranjeni i oboljeli vojnici, liječnik dr. Franjo pl. Labaš Blaškovečki, Marija (Mica, Micika) Švarzmajer (Schwarzmayr) i bolničarke u unutarnjem dvorištu Bolnice Crvenog križa u Đakovu u vrijeme Prvog svjetskog rata

[Đakovčanka, neutvrđenog imena, jedna od bolničarki na fotografiji je očito kasnije zapisala: "Đakovo za vreme rata bile smo bolničarke u Sjemeništu ja imam svjedočbu od liječnika"]

(Zvonko Benašić, Prva privatna bolnica u Slavoniji osnovana je u Đakovu, 43. *Đakovački vezovi. Prigodna revija*, god. XL, br. 39, Đakovo, 2009.)

Mali Dalmatinci na prehrani u Gorjanima i Tomašancima u slavonskoj narodnoj nošnji.

3. "Mali Dalmatinci na prehrani u Gorjanima i Tomašancima u slavonskoj narodnoj nošnji",
Ilustrovane novosti, god. I, br. 28., Zagreb, 25. VIII. 1918.

Summary

CHARITABLE ACTIVITY OF INSTITUTIONS AND ASSOCIATIONS IN ĐAKOVO DURING THE FIRST WORLD WAR

The First World War had serious consequences for the life of the whole population of the Austro-Hungarian Monarchy. Along with the great number of combatant casualties on battlefields worldwide, there were numerous and various other sufferers appealing for state aid or any other kind of aid: families who with the outbreak of war and the mobilisation that was carried out lost their breadwinners, the disabled, orphans and in general the broad masses of the impoverished population among whom before the ending of war there was increasing incidence of death from starvation. As elsewhere across the Monarchy, in Đakovo local representatives of the government, the society and associations, of church and secular institutions, schools and broad masses – mainly regardless of ethnicity, religion and political orientation - joined forces within the limits of their (modest) capabilities to make the lives of those who were in need easier, at least to some extent. Within the scope of these efforts several Đakovo associations played a notable role; some of them were established at the beginning of the 20th century, others at the outbreak of war: the Đakovo section of Red Cross, the Military Veteran and Patients Assistance Association, the Catholic Charitable Ladies Association and the Ladies Association for Care and Nutrition. Thanks to the endeavours of all above mentioned associations, institutions and individuals, the poor social condition of the classes most at risk was at least alleviated. Noteworthy is the participation of the inhabitants of the Đakovo region in finding homes for children threatened with starvation coming from Istria, Dalmatia and Bosnia and Herzegovina, in care for orphans and impoverished families from Đakovo whose breadwinners had lost their lives on the battlefield, as well as numerous charitable initiatives aimed at alleviating the conditions of everyday life of soldiers in the theatres of war.

(Prijevod sažetka: Mica Orban Kljajić)

Key words: Đakovo, Đakovština (Đakovo area), First World War, charitable associations, Red Cross, Đakovo schools